

**ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΦΑΚΕΛΟΣ

**ΟΙ ΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΗ**

110398

2015-2016

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ - ΥΛΗ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

II. ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1 : Η ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

**ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2: "ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ: ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΗΣ 'ΑΛΛΗΣ'
ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ"**

**ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3: ΟΙ 21 ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΔΟΧΗ ΤΩΝ
ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΗ [1920]**

**ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ, Η
ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**

**ΜΑΘΗΜΑ
ΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Εισαγωγή

Τα παρακάτω θέματα μελέτης για τις εξετάσεις προέρχονται από δύο κυρίως πηγές:

1. Το βιβλίο Geoff Eley, *Σφυρηλατώντας τη Δημοκρατία, Ιστορία της Ευρωπαϊκής Αριστεράς 1923-2000*, Β' τόμος, Αθήνα, Σαββάλας, 2010.

(Υλη: σσ. 468--695).

2. Τον φάκελο που περιλαμβάνει τέσσερα κείμενα.

Εκ των 28 παρακάτω ερωτήσεων θα επιλεγούν τρεις με πέντε που θα τεθούν στις εξετάσεις.

Προσοχή: το ζητούμενο είναι η καλή μελέτη των θεμάτων που προσδιορίζονται παρακάτω. Η εξέταση γίνεται επί θεμάτων, όχι επί βιβλίων. Συνεπώς, η βιβλιογραφία που προτείνεται (βιβλίο Eley και Φάκελος) είναι ενδεικτική και, απλώς, βοηθητική. Η χρήση άλλων πηγών (βιβλία, επιστημονικά άρθρα, τύπος, internet) είναι απαραίτητη και θα συμβάλει **καθοριστικά** στην καλύτερη γνώση και πραγμάτευση των προτεινόμενων θεμάτων.

Καμία απάντηση δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 200-400 λέξεις (20 - 40 σειρές).

Θέματα μελέτης για τις εξετάσεις

1. Η ιστορική συμβολή της Διεθνούς των Εργατών (International Working Men's Association) ή Α' Διεθνούς (1864-1876) (Βλ.φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).
2. Ιστορία του όρου "Σοσιαλδημοκρατία" (Βλ.φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).
3. Οι προγραμματικοί στόχοι της ιστορικής Σοσιαλδημοκρατίας πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (Βλ. φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).
4. Επαναστατικός ριζοσπαστισμός και μεταρρυθμιστικός ριζοσπαστισμός (Βλ. φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).
5. Η Κομμουνιστική Διεθνής [Comintern] ή Τρίτη Διεθνής: πολιτικός ρόλος, επιρροή επί των εθνικών κομμουνιστικών κομμάτων. Ήταν η Τρίτη Διεθνής ένα πραγματικό διεθνές κόμμα;
6. Οι 21 όροι για την εισδοχή των κομμάτων στην Κομμουνιστική Διεθνή [Comintern] ή Τρίτη Διεθνή: το οργανωτικό και πολιτικό πνεύμα που εξέφραζαν.
7. Η αριστερή στροφή του 1928 της Κομμουνιστικής Διεθνούς [Comintern] ή Τρίτης Διεθνούς (βλ. βιβλίο G. Eley, σσ. 471-474).
8. Οι κομμουνιστές και η στρατηγική του Λαϊκού Μετώπου (βλ. βιβλίο G. Eley, κεφ. 17).
9. Αιτίες της ανόδου του ναζισμού στην Γερμανία
10. Απαντήστε τα παρακάτω ερωτήματα:
 - α) Πότε έγινε η Ρωσική Επανάσταση;
 - β) Πότε δολοφονήθηκε ο Τρότσκι;
 - γ) Ετος και πόλη ίδρυσης της Δεύτερης Διεθνούς
 - δ) Πότε τελείωσε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος;
 - ε) Ετος και πόλη ίδρυσης της Τέταρτης Διεθνούς. Ποιο πολιτικό ρεύμα εκπροσωπούσε;
11. Τί μεταρρυθμίσεις προώθησε η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου στη Γαλλία; (βιβλίο G. Eley, σσ. 495-498).
12. Σχολιάστε την διατύπωση ενός από τους ηγέτες του ΚΚ Μεγάλης Βρετανίας "Καθήκον ενός κομμουνιστή δεν είναι να διαφωνεί αλλά να πειθαρχεί" (G. Eley, σ. 516). Ποια οργανωτική και ιδεολογική παράδοση ή αντίληψη ερμηνεύει διατυπώσεις σαν αυτή;

13. Οι επιπτώσεις του Β' Παγκοσμίου πολέμου επί της κομμουνιστικής Αριστεράς (βιβλίο G. Eley, κεφ. 18).

14. Η σταλινοποίηση των Λαϊκών Δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης (βιβλίο G. Eley, κεφ. 19, σσ. 554-560).

15. Σχολιάστε την παρακάτω θέση: "Στις χώρες της Δύσης, η κομμουνιστική αριστερά του μεσοπολέμου και της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, χωρίς να έχει εγκαταλείψει τους ιστορικούς στόχους των αρχών του εικοστού αιώνα έτεινε να υποτάσσει "όλους τους κοινωνικούς αγώνες στον στόχο της ανατροπής του καπιταλισμού" (Βλ. φάκελος, κείμενο Μοσχονάς. Επίσης: βιβλίο G. Eley).

16. Χαρακτηριστικά της σοσιαλδημοκρατίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (βιβλίο G. Eley, Φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).

17. Το 20ό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ενωσης (Φεβρουάριος 1956) και η είσοδος σοβιετικών στρατευμάτων στην Ουγγαρία (Νοέμβριος 1956): επιπτώσεις των δύο αυτών γεγονότων στην πορεία της κομμουνιστικής Αριστεράς και στις πιθανότητες υλοποίησης ενός σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο (βιβλίο G. Eley, κεφ. 20).

18. Ο Γαλλικός Μάης του 1968, η παλαιά και η νέα Αριστερά: εξηγήστε τη θέση του G. Eley ότι "το '1968' αμφισβητούσε την ηγεμονία του '1945'" (σ. 619). (Βλ. βιβλίο G. Eley, κεφ. 21).

19. Σε ποιές αρχές στηριζόταν το σοβιετικό σύστημα εξουσίας; (Βλ. βιβλίο G. Eley, κεφ. 21, σσ. 628-631).

20. 1968, το δεύτερο κύμα του φεμινισμού και η Αριστερά (Βλ. βιβλίο G. Eley, κεφάλαιο 22).

21. Τί ήταν ο Σταλινισμός;

22. Τί ήταν ο ευρωκομμουνισμός;

23. Γιατί η σημερινή ριζοσπαστική αριστερά, σε αντίθεση με τα κόμματα του ιστορικού δυτικού κομμουνισμού, έχει τόσο αποκλίνουσες τάσεις στο εσωτερικό της; Αποτελεί μια ενιαία κομματική οικογένεια; (Βλ. φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).

24. Ποιά είναι τα γενικά προγραμματικά χαρακτηριστικά του νέου αριστερού ριζοσπαστικού χώρου όπως διαμορφώνεται σήμερα; (Βλ. φάκελος, κείμενα Μοσχονάς).

25. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ενίσχυση της διαίρεσης μεταρρυθμισμός-ριζοσπαστισμός

26. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποσταθεροποιεί τον ιστορικό αριστερό ριζοσπαστισμό: Τεκμηριώστε την απάντησή σας. Αναφερθείτε και στην περίπτωση των κυβερνήσεων ΣΥΡΙΖΑ.

27. Η σημερινή ριζοσπαστική Αριστερά και η στάση της απέναντι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση (βλ. φάκελος, κείμενα Μοσχονάς).

28. Σκεπτόμενοι τη σημερινή ριζοσπαστική Αριστερά, σχολιάστε την διατύπωση της Barbara Steiner: "Communists we are no longer, Social Democrats we can never be"(βλ. φάκελος, κείμενο Μοσχονάς).

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1 (2013)

Γεράσιμος Μοσχονάς

Η ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Εισαγωγή

Η ριζοσπαστική αριστερά, όπως όλα τα πολιτικά ρεύματα με μακρά ιστορία, δεν είναι δυνατόν να οριστεί επακριβώς, γιατί ανάλογα με την χώρα και την ιστορική στιγμή το περιεχόμενο του όρου προσλαμβάνει διαφορετικό περιεχόμενο, ανήκει κατά κάποιον τρόπο στην κατηγορία των concepts-moving targets (McLaughlin, 2012, σελ. 34). Ένας περιεκτικός ορισμός με διαχρονική και διατοπική εφαρμογή θα ήταν εξαιρετικά "μινιμαλιστικός" και, στην ουσία, θα αποτελούσε περισσότερο εμπόδιο και λιγότερο εργαλείο κατανόησης του φαινομένου.

Από ιστορική σκοπιά, η ριζοσπαστική Αριστερά, συγκρινόμενη με άλλα ριζοσπαστικά ρεύματα, όπως εκείνο της ριζοσπαστικής δεξιάς, είναι, για τον επιστημονικό παρατηρητή, ένα ρεύμα καλύτερα δομημένο, θεωρητικά, πνευματικά, ιδεολογικά και πολιτικά. Διανοητές, πολιτικά στελέχη, τάσεις, οργανώσεις και δίκτυα κάθε είδους και, βέβαια, πολιτικά κόμματα συγκρότησαν και συγκροτούν τον χώρο της ριζοσπαστικής αριστεράς. Ωστόσο, ο πλουραλισμός του χώρου υπήρξε - και είναι - εξαιρετικά μεγάλος. Οι ιδέες, οι αξίες και τα πολιτικά σχέδια που διεκδίκησαν να κυριαρχήσουν στο εσωτερικό του, και, συνεπώς, να τον "ορίσουν" - μέσω της εξουδετέρωσης ανταγωνιστικών ιδεών, αξιών και πολιτικών προγραμμάτων - δεν συγκροτούν ένα ελάχιστο "ενιαίο σύστημα ιδεών", έστω με πολλές παραλλαγές και εκδοχές. Κολλεκτιβιστικές και ατομοκεντρικές ιδέες, εκσυγχρονιστικές και αντιεκσυγχρονιστικές, ουτοπιστικές και ρεαλιστικές, διεθνιστικές και εθνικιστικές, δημοκρατικές και αντιδημοκρατικές, κρατικο-κεντρικές και αντικρατικές, μεταρρυθμιστικές και επαναστατικές αποτελούν συντακτικά στοιχεία του "σπασμένου καθρέπτη" της ιστορίας της ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Εάν, ωστόσο, το ρεύμα μπορεί να θεωρηθεί καλύτερα δομημένο από τον ριζοσπαστισμό της δεξιάς, αυτό δεν οφείλεται στην μεγαλύτερη συνοχή των ιδεών που έχουν διατυπωθεί στο εσωτερικό του. Οφείλεται στη μεγαλύτερη συνοχή των εναλλακτικών πολιτικών επιλογών που, σε διαφορετικές στιγμές, *κυριάρχησαν* στο εσωτερικό της μακράς ιστορικής πορείας του ρεύματος. Σημαντικά ιστορικά σταυροδρόμια επέτρεψαν στον αριστερό ριζοσπαστισμό να δομηθεί πολιτικά, παρά

τον χαοτικό χαρακτήρα των ιδεών και απόψεων που επεχείρησαν να τον επηρεάσουν ιδεολογικά.

Στην παρούσα προκαταρκτική συμβολή, η έμφαση θα δοθεί, για λόγους που συνδέονται με τους ερευνητικούς μας στόχους (Σχεδιασμός και Διαχείριση Συστήματος Εμπειρικής Καταγραφής του Πολιτικού και Κοινωνικού Ριζοσπαστισμού στην σημερινή Ελλάδα), στην σύγχρονη εποχή - και εκδοχή - του αριστερού ριζοσπαστισμού. Οι αναφορές στο παρελθόν είναι περιορισμένες και αποσκοπούν στην καλύτερη κατανόηση του παρόντος. Η ανάλυση, επιπλέον, θα επικεντρωθεί στον *κεντρικό πυλώνα* του ιστορικού ριζοσπαστισμού, το κομμουνιστικό ρεύμα και την σημερινή "μετακομμουνιστική" μετεξέλιξη του. Τα ενδιάμεσα στάδια και οι μετασχηματισμοί που τα συνοδεύουν, και κυρίως η φάση της Νέας Αριστεράς (κυρίως: δεκαετία 1960) και του Ευρωκομμουνισμού (κυρίως: δεκαετίες 1970 και 1980), δεν θα αναπτυχθούν εδώ. Το ίδιο ισχύει για το αναρχικό ρεύμα και την λεγόμενη "άκρα αριστερά", ρεύματα που αποτελούν τμήματα της ιστορίας της ριζοσπαστικής αριστεράς αλλά που δεν ανήκουν στον κεντρικό κομμουνιστικό πυλώνα (ιδίως το αναρχικό ρεύμα). Σε επόμενο στάδιο της έρευνας μας, μια ευρύτερη καταγραφή των τάσεων και μια μεγαλύτερη έμφαση στις "μεταβάσεις" θα επιτρέψουν την πιο "λεπτή" αποτύπωση των χαρακτηριστικών, ιστορικών και σύγχρονων, του αριστερού ριζοσπαστισμού.

Από την Διεθνή των Εργατών στα κομμουνιστικά κόμματα: οι μετεξελίξεις του κεντρικού πυλώνα

1. Η κοινή ιδεολογική μήτρα

Η ιστορική συμβολή της Διεθνούς των Εργατών (International Working Men's Association) που καθιερώθηκε σαν η Α΄ Διεθνής (1864-1876), συνίσταται σε δύο γεγονότα: αφενός, στην δημιουργία του πρώτου οργανισμού συντονισμού εργατικών και σοσιαλιστικών οργανώσεων που βρίσκονταν σε μια αρχική και αβέβαιη διαδικασία συγκρότησης των δομών και της ιδεολογίας τους και, αφετέρου, στο ότι "για πρώτη φορά επιβεβαιώθηκε με συγκεκριμένο τρόπο το αίτημα της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας εκ μέρους του προλεταριάτου" (Droz, 1966, σελ. 13). Η μεγάλη σύγκρουση ανάμεσα - κυρίως - στον Μαρξ και στον Μπακούνιν είχε σαν κρίσιμο επίδικο αντικείμενο τη συγκρότηση της εργατικής τάξης σε κόμμα. Η επικράτηση του Μαρξ ήταν η επικράτηση μιας στρατηγικής θεσμικής συγκρότησης κομμάτων της εργατικής τάξης με στόχο την κατάληψη της εξουσίας και την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι στη διάρκεια της Α΄ Διεθνούς χρησιμοποιήθηκαν τρεις όροι για να περιγράψουν τις τρεις κύριες τάσεις της Διεθνούς των Εργατών: ο πρώτος ήταν ο όρος *κομμουνιστικός* ο οποίος συνδέθηκε με τον Μαρξ (και εν μέρει με τους μπλανκιστές), ο δεύτερος ήταν ο όρος *κολλεκτιβιστικός* που αναφέρονταν στην ομάδα του Μπακούνιν, και ο τρίτος, ο όρος *σοσιαλισμός*, ο οποίος προσδιόριζε τις "μετριοπαθείς" τάσεις με μικροαστικά

χαρακτηριστικά". Μετά τη διάλυση του πρωτόλειου αστερισμού οργανώσεων και προσωπικοτήτων της Α'Διεθνούς, αστερισμού που αποτελούνταν από συνδικάτα, ενώσεις κάθε είδους και χρώματος και "εμβρυώδη κόμματα" αμφίβολης αντιπροσωπευτικότητας, το εργατικό κίνημα γνώρισε μια σχετικά ταχεία περίοδο πολιτικο-ιδεολογικής συγκρότησης που χαρακτηρίστηκε από τη δημιουργία μεγάλων εθνικών κομμάτων και την παράλληλη διάδοση των μαρξικών ιδεών. Στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, το προλεταριάτο μετατρέπεται σταδιακά σε πολιτικό υποκείμενο. Παραδόξως, μέσα από μια από τις θεαματικές ανατροπές στις οποίες αρέσκεται η ιστορία, ο όρος "σοσιαλδημοκρατία", μετά το 1880, υποδεικνύει τα κόμματα που επηρεάζονταν από τον μαρξισμό - παρά την ρητά εκφρασμένη προτίμηση των Ενγκελς και Μαρξ υπέρ του όρου "κομμουνισμός". Ετσι, ο όρος "σοσιαλδημοκρατία" αντικατέστησε τον "κομμουνισμό" και παρέπεμπε στις τάσεις εκείνες και στα εργατικά κόμματα τα οποία αποδέχονταν την *αρχή της πάλης των τάξεων, την προτεραιότητα του πολιτικού αγώνα* ως μέθοδο δράσης και τον στόχο της ανατροπής του καπιταλισμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο όρος "σοσιαλδημοκρατία" συνδέθηκε, κυρίως μετά τη δεκαετία του 1880, με τον όρο "μαρξισμός", και διαφοροποιούσε, τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό, τους επαναστάτες από τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές και τους λεγόμενους "ποσιμπιλιστές" (οπαδούς του δυνατού, πραγματιστές). Μιμούμενοι το παράδειγμα του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος (ιδρύθηκε στη Γκότα το 1875), το οποίο δεσμεύτηκε στην προώθηση του διπλού στόχου εμβάθυνσης της δημοκρατίας και της κοινωνικής επανάστασης και το οποίο, λόγω ακριβώς αυτού του διπλού στόχου, ονομάστηκε *σοσιαλ - δημοκρατικό*, πολλοί πολιτικοί σχηματισμοί σε ολόκληρη την Ευρώπη υιοθέτησαν αυτόν τον προσδιορισμό. Αφού, λοιπόν, επιβλήθηκε απέναντι στον αναρχισμό και τον ρεφορμισμό ως κυρίαρχο ρεύμα, κυρίως στην κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, από το 1896 και μετά ο μαρξισμός έγινε το επίσημο δόγμα της Β'Διεθνούς (ίδρυση: 14 Ιουλίου του 1889) (για τα παραπάνω βλ. Moschonas, 2002, σελ. 17-23).

Ειδικότερα, στην Δυτική Ευρώπη, η ιστορική σοσιαλδημοκρατία υπήρξε φορέας ενός σύνθετου project, a "bifurcated project" όπως έγραψε ο Francis Sejersted (Sejersted, 2011). Αυτό το "σχέδιο", σύμφωνα με τα επίσημα προγράμματα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων της εποχής¹, θα μπορούσε να συμπυκνωθεί στην προώθηση τέσσερων μεγάλων δεσμών αλλαγών (και των ανάλογων θεσμών):

- τον εκδημοκρατισμό·
- τον φιλελευθερισμό σε επίπεδο αξιών (τον πολιτισμικό φιλελευθερισμό, θα λέγαμε με σημερινούς όρους)².

¹ Αναλύουμε κυρίως το Πρόγραμμα της Ερφούρτης (1891) των Γερμανών Σοσιαλδημοκρατών και το πρόγραμμα του 1897 των Σουηδών Σοσιαλδημοκρατών.

² Κύρια αιτήματα αυτής της κατηγορίας: καθολικό δικαίωμα ψήφου και για τις γυναίκες, χωρισμός εκκλησίας και κράτους, απελευθέρωση της παιδείας από την εκκλησία, η θρησκεία ως υπόθεση της ιδιωτικής σφαίρας.

- την βελτίωση της εργατικής συνθήκης και τη λήψη μέτρων άμεσης κοινωνικής προστασίας των φτωχών ομάδων του πληθυσμού·
- την κοινωνική δικαιοσύνη (κοινωνική ισότητα) μέσω μέτρων αναδιανομής του εισοδήματος (με επίκεντρο τη διεκδίκηση θεσμοποίησης προοδευτικών φορολογικών συστημάτων εισοδήματος και ιδιοκτησίας αλλά και την κατάργηση της άμεσης φορολογίας).

Οι ως άνω τέσσερις δέσμες πολιτικών διεκδικήσεων είχαν ως κοινό παρανομαστή, στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, μια *πέμπτη κεντρική διεκδίκηση*: τον ριζικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, την αντικαπιταλιστική ανατροπή με στόχο την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Από την μελέτη των προγραμμάτων της εποχής προκύπτει ότι αυτή η σοσιαλιστική αριστερά, η "δεύτερη Αριστερά" σύμφωνα με την ορολογία του οικονομολόγου Jan Otto Andersson, συνδύαζε τους στόχους της ισότητας και του σοσιαλισμού με τους (ανεκπλήρωτους) στόχους της "πρώτης Αριστεράς", αυτής που είχε σαν αιτήματα την "ελευθερία, το δικαίωμα στην ιδιότητα του πολίτη, την δημοκρατία", δηλαδή το αστικό ρεπουμπλικανικό κίνημα ή κίνημα του αστικο-δημοκρατικού ριζοσπαστισμού (παρατίθεται από Kagarlitsky, 2000, σελ. 98).

Οι πέντε κεντρικές δέσμες διεκδικήσεων συγκροτούσαν την κεντρική ταυτότητα του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού της περιόδου 1890-1914 και, σε μεγάλο βαθμό, ενοποιούσαν τις τάσεις και ρεύματα που συμμετείχαν στην πολιτική οργάνωση του εργατικού κινήματος της εποχής. Αποτελούσαν τον γεωμετρικό τόπο συνάντησης ρευμάτων, απόψεων και πολιτικών "ευαισθησιών" σε διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας αλλά, ταυτόχρονα, και τις αιχμές του δόρατος μιας νέας προγραμματικής ατζέντας που θα σημάδευε τα πολιτικά συστήματα της Δυτικής Ευρώπης και θα επηρέαζε τις επιλογές πολιτικής (με την εξαίρεση του στόχου "οικοδόμηση του σοσιαλισμού") αντίπαλων κομμάτων και ιδεολογιών. Η Αριστερά που επηρέασε τις εξελίξεις της στροφής του αιώνα δεν ήταν υπέρ της παλαιάς κοινωνίας, των παλαιών θεσμών και των παλαιών αξιών. Από τον Λένιν της προεπαναστατικής Ρωσίας μέχρι τους σουηδούς και νορβηγούς Σοσιαλδημοκράτες, η Αριστερά, μετριοπαθής ή ριζοσπαστική, ενέταξε την δράση της σε ένα σχέδιο "κοινωνικού μετασχηματισμού", σε ένα society-building project με βάση τις 4+1 αιχμές που μόλις αναφέρθηκαν.

Οι ως άνω τέσσερις + μία διεκδικήσεις (ο σοσιαλισμός) συνοδεύονταν από μια πολιτική (και, συχνά, θεωρητική) κουλτούρα που τις υποστήριζε και νοηματοδοτούσε, παρότι η πολιτική αυτή κουλτούρα δεν αποτελούσε πάντα τμήμα, με την αυστηρή έννοια του όρου, του "προγράμματος" και δεν αφορούσε στον ίδιο βαθμό και με την ίδια ένταση τα ρεύματα και τάσεις που συμμετείχαν και

συγκροτούσαν την σοσιαλδημοκρατία της εποχής. Τέσσερις όψεις της κουλτούρας αυτής θεωρούμε ως σημαντικές:

- τον διεθνισμό·
- τον "εργατισμό", υπό την έννοια της ανάδειξης και εκπροσώπησης των συμφερόντων της εργατικής τάξης και της έμφασης στον κεντρικό ιστορικό ρόλο του προλεταριάτου·
- τον "κρατισμό", υπό την έννοια της συχνής έμφασης στον ρόλο μιας κεντρικής πολιτικής βαθμίδας που καλείται να λάβει και υλοποιήσει κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου αποφάσεις·
- τον εκσυγχρονισμό, τεχνολογικό και οικονομικό.

Οι τέσσερις αυτές όψεις διαμορφώνουν το ιδεολογικό και νοοτροπιακό κλίμα υπό την επίδραση του οποίου νοσηματοδοτούνται οι κεντρικοί στόχοι (εκδημοκρατισμός, πολιτισμικός φιλελευθερισμός, βελτίωση της εργατικής συνθήκης, αναδιανομή του εισοδήματος, σοσιαλισμός) αλλά και επηρεάζονται, τουλάχιστον εν μέρει, τα μέσα επίτευξης των κεντρικών στόχων (πολιτική συμμαχιών, σχέση με αγροτικά και φιλελεύθερα κόμματα, μεγαλύτερη ή μικρότερη έμφαση σε εθνικές στρατηγικές, μεγαλύτερη ή μικρότερη έμφαση στο ρόλο των συνδικάτων και των κινητοποιήσεων "από τα κάτω", μεγαλύτερη ή μικρότερη στήριξη των πολιτικών τεχνολογικής καινοτομίας και οικονομικού εκσυγχρονισμού).

Αναθεωρητές και ορθόδοξοι μαρξιστές, επαναστάτες και μετριοπαθείς συγκροτούν σταδιακά την ξεχωριστή τους ταυτότητα στο πλαίσιο του κοινού σπιτιού (που σε λίγο θα πάψει να είναι κοινό) που ήταν η σοσιαλδημοκρατία πριν το ξέσπασμα του Μεγάλου Πολέμου. Αναθεωρητές όπως ο Bernstein, ορθόδοξοι μαρξιστές όπως ο Kautsky, μεταρρυθμιστές μαρξιστές όπως ο σουηδός Branting, επαναστάτες μαρξιστές όπως ο Lenin και η Luxemburg, (αλλά και ο Engels της προηγούμενης γενιάς επαναστατών)³, είναι όλοι, κατά την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα, σοσιαλδημοκράτες.

2. Επαναστατικός ριζοσπαστισμός και μεταρρυθμιστικός ριζοσπαστισμός

Η αρχική κοινή ταυτότητα είναι, σε ό,τι αφορά τον μεγάλο στόχο (την υπέρβαση του καπιταλισμού, τον σοσιαλισμό), στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, επαναστατική, και, υπό αυτή την έννοια, βαθύτατα και αδιαμφισβήτητα "ριζοσπαστική". Ωστόσο, στην πράξη, η κοινή αναφορά στον μεγάλο κεντρικό στόχο του σοσιαλισμού διαμορφώνει σταδιακά δύο τάσεις, οι οποίες καταρχάς παρουσιάζονται ως δύο ευαισθησίες, ως δύο 'ατελή' συστήματα σκέψης και (κυρίως) πράξης που απλώς αποδίδουν αυξημένη έμφαση σε διαφορετικές όψεις του ιδίου σχεδίου ανατροπής.

³ Ο Friedrich Engels πέθανε το 1895.

Στην πραγματικότητα, η κοινή αρχική ταυτότητα εμπεριέχει δύο δυνατότητες που βαθμιαία και αντιφατικά τείνουν να μετατραπούν σε δύο εναλλακτικές πολιτικές προοπτικές (αλλά και σε δύο εναλλακτικές θεωρήσεις του αρχικού κοινού σώματος ιδεών και στόχων). Θα ονομάσουμε τις δύο αυτές εναλλακτικές πολιτικές προοπτικές *επαναστατικό ριζοσπαστισμό και μεταρρυθμιστικό ριζοσπαστισμό*.

Το ξέσπασμα του Πρώτου παγκόσμιου πολέμου και η υποταγή της διεθνιστικής σοσιαλδημοκρατίας στο κύμα του εθνικισμού και, λίγο αργότερα, η Οκτωβριανή επανάσταση θα οδηγήσουν στη μεγάλη ρήξη και στην μεγάλη διαίρεση του άλλοτε ενιαίου σοσιαλδημοκρατικού κινήματος. Ένας κύκλος κλείνει. Από την κοινή ιδεολογική - προγραμματική μήτρα της σοσιαλδημοκρατίας θα προκύψουν, στις αρχές της δεκαετίας του 1920, δύο ανταγωνιστικές ιδεολογίες και κομματικές οικογένειες. Η ριζοσπαστική αριστερά με την *σύγχρονη* έννοια του όρου θα γεννηθεί τότε, ως κληρονόμος και συνεχιστής του ρεύματος του επαναστατικού ριζοσπαστισμού στο εσωτερικό της ενιαίας σοσιαλδημοκρατίας. Ο όρος "σοσιαλδημοκρατία", τον οποίο είχε απορρίψει ο Λένιν λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, αποκτά πλέον αρνητικό περιεχόμενο και ταυτίζεται, από τους ριζοσπάστες, με την ουσιαστική αποδοχή του καπιταλισμού. Η χιονοστιβάδα διασπάσεων, ως συνέχεια της Οκτωβριανής επανάστασης, θα φέρει στο προσκήνιο την κομμουνιστική οικογένεια και τη θεσμοποίηση της στο ιδρυτικό συνέδριο της Γ' Διεθνούς ή Κομμουνιστικής Διεθνούς τον Μάρτιο του 1919 (*Comintern* από το *Communist International*). Το δε άλλο ρεύμα, εκείνο του μεταρρυθμιστικού ριζοσπαστισμού θα μετασχηματιστεί σταδιακά - οριστικά: μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο - σε ρεύμα *αριστερού μετριοπαθούς μεταρρυθμισμού* με φορέα την σημερινή σοσιαλδημοκρατία, με την σύγχρονη και συμβατικά καθιερωμένη αποδοχή του όρου. Η κοινή μήτρα των τεσσάρων + μία (ο σοσιαλισμός) μεγάλων αλλαγών που προωθούσε το άλλοτε ενιαίο σοσιαλιστικό κίνημα θα αποσυντεθεί ως παράγοντας συνοχής λόγω του "+ μία": το διακύβευμα του σοσιαλισμού θα διασπάσει την Αριστερά και θα προκαλέσει μια πολιτική και ιδεολογική δυναμική που θα νοηματοδοτήσει διαφορετικά το σύνολο του άλλοτε κοινού *corpus* ιδεών που συγκροτούσε τον παλαιό ενιαίο αριστερό ριζοσπαστισμό.

Σοσιαλιστές και κομμουνιστές σχηματίζουν πλέον τη νέα ταυτότητα τους σε ευθεία αντιπαράθεση μεταξύ τους, ενισχύοντας μέσω της σύγκρουσης την "καινοτόμο ιδιαιτερότητα" της οποίας κάθε ρεύμα είναι - και γίνεται - φορέας. Τα μεν σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, απέναντι σε μια Σοβιετική Ένωση που έχει εγκαταλείψει την κοινή "δημοκρατική συνθήκη" που ενοποιούσε άλλοτε το ρεύμα του *μεταρρυθμιστικού ριζοσπαστισμού* με εκείνο του *επαναστατικού ριζοσπαστισμού*, θα ταυτιστούν γρήγορα με την κοινοβουλευτική δημοκρατία και σταδιακά με την πλήρη εγκατάλειψη του ριζοσπαστισμού. Τα δε κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης, με αναφορά στη ρωσική επανάσταση και το λενινιστικό μοντέλο πολιτικής οργάνωσης και δράσης, θα ακολουθήσουν μια διαδρομή που θα τα απομακρύνει, τουλάχιστον για όσο διάστημα το σοβιετικό μοντέλο διατηρούσε κάποια στοιχεία από την λάμψη του, από τον κοινοβουλευτισμό, την "αστική δημοκρατία" και τη

μεταρρυθμιστική λογική - στο όνομα της δικτατορίας του προλεταριάτου και μιας στρατηγικής εξεγερσιακού τύπου.

Στις χώρες της Δύσης, η κομμουνιστική αριστερά του μεσοπολέμου και της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, χωρίς να έχει εγκαταλείψει τους ιστορικούς στόχους των αρχών του εικοστού αιώνα (εκδημοκρατισμός, πολιτισμικός φιλελευθερισμός, βελτίωση της εργατικής συνθήκης, αναδιανομή του εισοδήματος, σοσιαλισμός) έτεινε να υποτάσσει "όλους τους κοινωνικούς αγώνες στον στόχο της ανατροπής του καπιταλισμού" (Derber et al., 1995, σελ.9).

Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και η νέα πλουραλιστική ριζοσπαστική αριστερά

1. Η κρίση του κεντρικού ιστορικού πυλώνα

Το βαθύ τραύμα που προκάλεσε η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού απονομιμοποίησε το σύνολο της ριζοσπαστικής αριστερής κουλτούρας. Η αποτυχία του πιο φιλόδοξου σχεδίου κοινωνικού μετασχηματισμού του 20ου αιώνα -ίσως και της ιστορίας ολόκληρης- έπληξε στο σύνολό της την ριζοσπαστική αριστερά, ορθόδοξη και αναθεωρητική, φιλοσοβιετική και ευρωκομμουνιστική, κρατικιστική και ελευθεριακή. Η ήττα έπληξε και τις «ορθοδοξίες» και τις «αιρέσεις», σύμφωνα με τη διατύπωση του Eustach Kouvelakis (2001, σελ. 50). Η πτώση, λειτουργώντας ισοπεδωτικά, μετέτρεψε την κομμουνιστική ιδέα σε παγίδα για τους οπαδούς της: "στα μάτια μου, ο κομμουνισμός είναι το όνομα ενός προβλήματος", έλεγε ο Slavoj Zizek τον Απρίλιο του 2011 (Zizek, 2011).

Η παταγώδης αποτυχία των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού τροποποίησε ριζικά τα δεδομένα του αριστερού ριζοσπαστικού χώρου. Κατά τον μεσοπόλεμο, ακόμη δε περισσότερο κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, βασικό διακριτικό γνώρισμα της δομής του πολιτικού ανταγωνισμού ήταν η κυριαρχία των κομμουνιστικών κομμάτων επί του συνόλου - ή σχεδόν - του πεδίου στα αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας. Την ίδια εποχή, η έννοια «άκρα αριστερά», στη μαοϊκή, τροτσκιστική ή ελευθεριακή εκδοχή της, παρέπεμπε σε ένα είδος μειοψηφικής «αριστερής αντιπολίτευσης» προς τα εδραιωμένα κομμουνιστικά κόμματα. Απέναντί τους, και σε αντιπαράθεση με αυτά, συγκροτούσε η τότε «άκρα αριστερά» την πολιτική της ταυτότητα (Pereira, 2010, σελ. 10). Σήμερα, αντιθέτως, τα κομμουνιστικά κόμματα δεν ελέγχουν το σύνολο του ριζοσπαστικού πεδίου (ή το ελέγχουν ανεπαρκώς) και, άρα, δεν είναι σε θέση να ορίσουν τα χαρακτηριστικά του. Ο κομμουνιστικός «δείκτης» δεν λειτουργεί πλέον. Η μεγάλη εξασθένηση των κομμουνιστικών κομμάτων αποτελεί θεμελιακή τομή στην ιστορική συνέχεια της αριστεράς (Μοσχονάς, υπό δημοσίευση).

Ένα ευρύ φάσμα αριστερών οργανώσεων και ρευμάτων, ένας «πραγματικός λαβύρινθος πολιτικών και ιδεολογικών τάσεων» (Pereira, 2010, σελ. 7) διαμορφώθηκε ως συνέπεια της κατάρρευσης του ιστορικού κομμουνισμού. Ο «λαβύρινθος» αυτός είναι το ιστορικό *nonum* που επιθέτει τη σφραγίδα του στη νέα γραμματική του ριζοσπαστικού αριστερού πεδίου. Ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα, «μετεξελιγμένα» κομμουνιστικά κόμματα, πρώην κομμουνιστικά κόμματα, αριστερά σοσιαλιστικά κόμματα, κοκκινο-πράσινες οργανώσεις και τάσεις, κόμματα και οργανώσεις τροτσκιστικής ή μαοϊκής προέλευσης, αριστεροί σοσιαλδημοκράτες, όπως και ένα ευρύ φάσμα δικτύων κάθε είδους συνθέτουν τη φυσιογνωμία του σύγχρονου ριζοσπαστισμού. Εάν η θέση ότι η Αριστερά "is now characterized by an excessive and destructive fragmentation" (Derber et al, 1995, σελ. 13) είναι υπερβολική και δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη τη δυναμική ανασύνθεσης του χώρου, ένα είναι σίγουρο: ποτέ η ριζοσπαστική Αριστερά δεν ήταν τόσο πλουραλιστική και ποτέ τόσο κατακερματισμένη. Η σημερινή ριζοσπαστική αριστερά, σε αντίθεση με τα κόμματα του ιστορικού δυτικού κομμουνισμού, δεν αποτελεί πλέον μια ενιαία κομματική οικογένεια (Moschonas, 2011).

Από τη σκοπιά της τυπολογίας των κομματικών οργανώσεων και ιδεολογιών, η σύγχρονη ριζοσπαστική αριστερά αντιπροσωπεύει μια νέα γενιά κομμάτων σημαντικά διαφορετική από εκείνη των ιστορικών κομμουνιστικών κομμάτων. Στη νέα ταυτότητα εμπεριέχονται ισχυρά στοιχεία της ιδεολογίας και κουλτούρας των ιστορικών ρευμάτων (λενινιστικό, τροτσκιστικό, αναρχοσυνδικαλιστικό, *action directe*, μαοϊκό), όπως και της New Left, αλλά και στοιχεία προερχόμενα από την σοσιαλδημοκρατική παράδοση, την πολιτική οικολογία, τα κινήματα της αντι(ετερο)-παγκοσμιοποίησης και τον λαϊκισμό. Έτσι, το τέλος της κυριαρχίας των κομμουνιστικών κομμάτων στο εσωτερικό του ριζοσπαστικού χώρου, αλλά και η βαθιά κρίση της κομμουνιστικής «μεγάλης αφήγησης», οδήγησαν στην διαμόρφωση μιας νέας ιδεολογικής, προγραμματικής και οργανωτικής ισορροπίας που σηματοδοτείται από τη σημαντική υποχώρηση τόσο της κλασικής (λενινιστικής και σταλινικής) κομμουνιστικής παράδοσης όσο και της ευρωκομμουνιστικής. “Ο Κομμουνισμός δεν υφίσταται πλέον ως πολιτικό πρόγραμμα”, υποστήριζε το 2009 ο Βρετανός ιστορικός Έρικ Χομπσμπάουμ. Ο σημερινός ριζοσπαστικός χώρος είναι, σε μεγάλο βαθμό, ένας *μετα-κομμουνιστικός* χώρος, έστω και εάν σημαντικά κόμματα και ρεύματα στο εσωτερικό του διατηρούν, και διεκδικούν με υπερηφάνεια, την κομμουνιστική τους ταυτότητα. Η σημερινή ριζοσπαστική αριστερά δεν είναι η αριστερά των μεγάλων *Maisons rouges* του παρελθόντος (Lazar, 1992). Εάν η ριζοσπαστική αριστερά δημιούργησε εκ νέου έναν ζωτικό χώρο για την πολιτική της επιβίωση και την εκλογική της ανάπτυξη δεν κατάφερε να ανασχεδιάσει τον ζωτικό

«χώρο ουτοπίας», το ιδεολογικό όραμα που σημάδεψε την ταυτότητα, και βρέθηκε στην ιδρυτική πράξη, του ιστορικού κομμουνιστικού κινήματος⁴. Η αδυναμία αυτή συνιστά κρίσιμο στοιχείο της ταυτότητας της πλειοψηφίας των κομμάτων της νέας ριζοσπαστικής αριστεράς. Και διαφοροποιεί αυτή την τελευταία από την πιο βαθιά ιστορία του κομμουνιστικού ρεύματος, της οποίας ωστόσο ιστορίας η νέα ριζοσπαστική αριστερά είναι φυσικός συνεχιστής και κύριος κληρονόμος.

2. Η ανασύνθεση του κεντρικού πυλώνα: χαρακτηριστικά της τρίτης φάσης ανάπτυξης

Τα λεγόμενα "νέα κοινωνικά κινήματα", ο νεοφιλελευθερισμός και η κρίση του, η επιρροή που ασκεί η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε δύναμη που επηρεάζει σημαντικά τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και, πάνω από ο,τιδήποτε άλλο, η πτώση του κομμουνισμού, δομούν την τρίτη φάση της ανάπτυξης της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Αυτή η τρίτη φάση είναι διαφορετική τόσο από εκείνη της σοσιαλιστικής ατζέντας των δεκαετιών 1920-1960, όσο και από εκείνη της Νέας Αριστεράς και των identity-oriented movements που αναπτύχθηκαν από την δεκαετία του 1960 και μετά (πρβλ. Schwerner, 1995, σελ. 33) αλλά και του ευρωκομμουνισμού των δεκαετιών 1970 και 1980 (και των πολλών συνδυασμών που αυτές οι τρεις πηγές ιδεολογικής επιρροής δημιουργούσαν).

Παρακάτω καταγράφονται μερικά γενικά προγραμματικά χαρακτηριστικά του νέου αριστερού ριζοσπαστικού χώρου:

- **Αντι-νεο-φιλελευθερισμός:** η κριτική στις πολιτικές του νεο-φιλελευθερισμού είναι το πρώτο κεντρικό στοιχείο που προσδίδει ιδεολογική και προγραμματική συνοχή στον χώρο. Η νέα ριζοσπαστική αριστερά, η οποία ακριβώς αναπτύχθηκε στην περίοδο κυριαρχίας των νεοφιλελεύθερων ιδεών και της "νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης" και η οποία οφείλει σε σημαντικό βαθμό την εκλογική της σταθεροποίηση στην ανάδειξη των αρνητικών επιπτώσεων των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, έχει καταστήσει την συστηματική κριτική του νεο-φιλελευθερισμού κεντρικό μοτίβο της πολιτικής της ρητορικής, των προγραμματικών επεξεργασιών και του στρατηγικού της λόγου. Παραδόξως, αν και η υπεράσπιση του δημόσιου τομέα και η βίαιη κριτική στις πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων ήταν κρίσιμο στοιχείο του αντι-νεοφιλελεύθερου λόγου του σύγχρονου αριστερού ριζοσπαστισμού, οι προγραμματικές επεξεργασίες για τον ρόλο του κράτους στη σύγχρονη εποχή ήταν πολύ αποσπασματικές. Αυτή η έλλειψη δεν οφειλόταν απλώς στην καταγγελτική κουλτούρα που κυριάρχησε στις δεκαετίες του 1990 και, εν μέρει, 2000. Οφειλόταν, επίσης, στην βαθιά κρίση του κρατικοκεντρικού

⁴ Ενδεικτικά, η μελέτη των επίσημων κείμενων του Κόμματος Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) δείχνει ότι οι αναφορές στον σοσιαλισμό είναι ελάχιστες (βλ Θεοτοκάτου, 2012).

μοντέλου που επέφερε η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού αλλά και στην ενίσχυση, στο εσωτερικό του σύγχρονου αριστερού ριζοσπαστισμού, τάσεων με παραδοσιακά μειοψηφική, αν όχι περιθωριακή, κουλτούρα (όπως το τροτσκιστικό και μαοϊκό ρεύμα) ή τάσεων με κινηματικό - ελευθεριακό προσανατολισμό. Οι τάσεις αυτές, είτε λόγω της παραδοσιακής καταγγελτικής φυσιογνωμίας τους είτε λόγω της αντι-κρατικής λογικής τους, είτε λόγω της αδιαφορίας τους για τους θεσμούς συνέβαλαν στην ενίσχυση της αντι-νεοφιλελεύθερης κουλτούρας της ριζοσπαστικής αριστεράς αλλά και στην "αδιαφορία" για το κράτος ή για την διατύπωση μιας πολιτικής για τις δημόσιες εξουσίες (εθνικές και ευρωπαϊκές) και, γενικότερα, για τους θεσμούς. Μόνον πρόσφατα, λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης χρέους, ενδυναμώνεται η τάση επιστροφής σε κρατο-κεντρικά πολιτικά μοτίβα. Αυτή η τελευταία τάση έρχεται σε αντίθεση με τις επεξεργασίες της λεγόμενης "pensée critique" (Badiou, etc.) και αποτυπώνει την προτεραιότητα της πολιτικής επί μιας θεωρίας που είχε απομακρυνθεί από την πολιτική πράξη.

- **Κριτική στην ευρωπαϊκή ενοποίηση:** Όλες οι δυνάμεις του σύγχρονου ριζοσπαστισμού ασκούν οξεία κριτική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το κοινό τους αυτό χαρακτηριστικό δεν είναι καινούριο. Αντιθέτως, συνιστά, ήδη από την δεκαετία του 1950, μια σταθερά της κομμουνιστικής οικογένειας. Ωστόσο, με την αναγέννηση της Ευρώπης, προϊόν του κύματος μεγάλων μεταρρυθμίσεων της περιόδου 1985-1999, το θέμα «Ευρώπη» (και «παγκοσμιοποίηση») απέκτησε σταδιακά, κυρίως από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, αυξημένη βαρύτητα στην πολιτική ατζέντα της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η αναβάθμιση του "ευρωπαϊκού ζητήματος" κατέστησε την κριτική στην Ε.Ε. εδραίο γνώρισμα και κρίσιμο στοιχείο της σύγχρονης *raison d'être* της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η στρατηγική αξιοδότηση της ευρωκριτικής στάσης, η ανάδειξή της με συστηματικό τρόπο στο επίκεντρο του λόγου της «Αριστεράς της Αριστεράς», συνετέλεσε στη δημιουργία μιας νέας και πολύ μοντέρνας διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα σε μετριοπαθείς και ριζοσπαστικές αριστερές δυνάμεις, αναβιώνοντας έτσι την παλαιά διαιρετική τομή ανάμεσα στα κόμματα της κεντροαριστεράς και της ριζοσπαστικής αριστεράς. Πολύ δε περισσότερο που το μοντέρνο «φαντασιακό» του ριζοσπαστικού χώρου, στη μετά «την πτώση» φάση ιδεολογικής αναδίπλωσης, στοιχειοθετεί την ηθική και πολιτική του νομιμοποίηση αποδίδοντας μέγιστη έμφαση σε διακυβεύματα του παρόντος χρόνου (και λιγότερη στα «γενικά» ιδεολογικά διακυβεύματα που προέρχονται από τη μακρά διάρκεια του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος).

Η κοινή κριτική στάση απέναντι στην Ε.Ε. συνιστά ένα στοιχείο συνοχής για την πλειοψηφία των κομμάτων του ριζοσπαστικού χώρου· ταυτόχρονα όμως αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο διαίρεσης, κατάτμησης και αύξησης της

ετερογένειας. Δύο κύριες τάσεις, με πολλές αποχρώσεις και διαβαθμίσεις, δομούν την ευρωπαϊκή πολιτική του χώρου: η ευρωκριτική και η σκληρά ευρωσκεπτικιστική. Η πρώτη υιοθετείται από τον μεγάλο αριθμό των κομμάτων του σημερινού ριζοσπαστικού χώρου. Τα κόμματα αυτά συμμετέχουν στο Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) και αποτελούν την πλειοψηφία της ομάδας GUE-NGL (Ενωμένη Ευρωπαϊκή Αριστερά - Βόρεια Πράσινη Αριστερά) στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τοποθετούνται υπέρ της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (τουλάχιστον σε επιμέρους τομείς: αρμοδιότητες του ΕΚ, διεύρυνση του ρόλου της ΕΚΤ, ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και των αγορών, κοινωνική πολιτική, περιβαλλοντική πολιτική, ισότητα των φύλων) και, ταυτόχρονα, είναι έντονα εχθρικά προς τις ασκούμενες ευρωπαϊκές πολιτικές. Το γερμανικό Die Linke (Η Αριστερά), το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, ο ελληνικός Συνασπισμός, το πορτογαλικό Μπλόκο της Αριστεράς, η ισπανική Ενωμένη Αριστερά είναι οι πιο γνωστοί εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος. Δίπλα σε αυτό το κεντρικό ευρω-κριτικό ρεύμα, ένας αξιοσημείωτος αλλά μειοψηφικός αριθμός σημαντικών και λιγότερο σημαντικών κομμάτων ή τάσεων υιοθετεί μια προσέγγιση "σκληρά" ευρωσκεπτικιστική ή και «αντιευρωπαϊκή». Το ΚΚΕ, το οποίο αποτελεί το πιο αντιευρωπαϊκό (Eurohostile) από τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα, το Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας και το ισχυρό Κομμουνιστικό Κόμμα Βοημίας και Μοραβίας (Τσεχία) συγκροτούν έναν σκληρό ευρωσκεπτικιστικό πόλο ο οποίος αποτελεί τον φυσικό κληρονόμο του ιστορικού κομμουνιστικού αντιευρωπαϊσμού. Η κίνηση της Ευρωπαϊκής Αντι-καπιταλιστικής Αριστεράς (με κυρίαρχη τη γαλλική τροτσκιστική επιρροή), το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (το οποίο προωθεί τον στόχο «λιγότερη Ευρώπη») ή τα σκανδιναβικά κόμματα, που παραδοσιακά διακρίνονται από έναν ισχυρό ευρωσκεπτικισμό, συμπληρώνουν τον χάρτη των συγκλίσεων, αποκλίσεων και διαιρέσεων της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς. Αξίζει να τονιστεί ότι τα βασικά μοτίβα της ευρωκριτικής στάσης της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς *συνήθως* (αλλά όχι πάντα⁵) δεν είναι εθνοκεντρικά, όπως εσφαλμένα υποστηρίζει ο David Bell (1996, σελ. 232). Δεν συγκλίνουν, συνεπώς, με τον ευρωσκεπτικισμό των κομμάτων της ριζοσπαστικής ή λαϊκιστικής δεξιάς.

- **Πολιτισμικός φιλελευθερισμός:** Ο πολιτισμικός φιλελευθερισμός και οι πολύ-πολιτισμικές επεξεργασίες είναι, σε μεγάλο βαθμό, το τρίτο κοινό στοιχείο ιδεολογικής συνοχής στο εσωτερικό του κατά τα άλλα έντονα ιδεολογικά κατακερματισμένου χώρου της Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η σύγχρονη Ριζοσπαστική Αριστερά υιοθετεί, στην πλειοψηφία της, θέματα της νέας Αριστεράς της δεκαετίας του 1960 και 1970 (ο φεμινισμός, η οικολογία, τα

⁵ Μία σημαντική χαρακτηριστική εξαίρεση είναι το Ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα του οποίου η πολιτική για "λιγότερη Ευρώπη" διακρίνεται από στοιχεία ήπιου εθνοκεντρισμού. (Βλ. ενδεικτικά: Marijnissen, 2007, σελ. 210-214).

δικαιώματα, ο πολυπολιτισμός, η μετανάστευση, τα κινήματα, η συμμετοχική δημοκρατία, ο αντι-μπεριαλισμός κλπ.)⁶, θέματα και μοτίβα που λίγη σχέση έχουν με τον δεξιό λαϊκισμό. Τα προηγούμενα, εντασσόμενα σε μια μαρξιστική ή νεο-μαρξιστική θεωρητική προοπτική (συχνά επιφανειακή), βρίσκονται στη βάση της ιδεολογικής συγκρότησης και έμπνευσης των στελεχών του χώρου της νέας Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Βέβαια, και σε αυτό τον θεματικό τομέα, κόμματα "ορθόδοξα" όπως το ΚΚΕ, το ΚΚ Πορτογαλίας ή η Lutte Ouvrière στην Γαλλία ή καθόλου "ορθόδοξα" (όπως το Ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα) προωθούν τα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού *μόνον εν μέρει* ή πολύ διστακτικά. Τα κόμματα αυτά δεν διακρίνονται από το σύνδρομο του «πολιτισμικού αριστερισμού». Ωστόσο, και τα ορθόδοξα κόμματα υιοθετούν, με εντόνως ατελή και αντιφατικό τρόπο, κάποιες «μετα-υλιστικές» θεματικές (κυρίως το ζήτημα του αντι-ρατσισμού, την προώθηση των δικαιωμάτων των μεταναστών και της ισότητας των γυναικών), έστω και εάν η κουλτούρα και νοοτροπία τους προσδιορίζονται *καθοριστικά* από το ισχυρότατο βάρος μιας *μη-ελευθεριακής* παράδοσης. Γενικότερα, η ευαισθησία απέναντι στα «δικαιώματα» των εκτός συστήματος ή κυρίαρχης κουλτούρας ομάδων (μετανάστες, θρησκευτικές, εθνοτικές, σεξουαλικές ή άλλες μειονότητες) όπως, γενικότερα, η οικολογία, ο φεμινιστικές ιδέες, οι «πολυπολιτισμικές» επεξεργασίες, δίνουν τον τόνο και το *κοινό* ιδεολογικό *focus* της πλειοψηφίας των κομμάτων ενός χώρου ο οποίος - και στην πολιτισμική θεματική - είναι ιδεολογικά *κερματισμένος*.

- **Αριστερός Κεϋνσιανισμός:** Στα θέματα οικονομικής πολιτικής, τα νέα ριζοσπαστικά κόμματα θυμίζουν όλο και πιο πολύ τον λόγο της παλαιάς κεϋνσιανής Σοσιαλδημοκρατίας. Οι περισσότερες προτάσεις οικονομικής πολιτικής είναι παραλλαγές, λιγότερο ή περισσότερο «αριστερές», ενός κοινωνικού ή αριστερού κεϋνσιανισμού (βλ. March 2008: 9). Όλες σχεδόν οι τάσεις της ριζοσπαστικής αριστεράς (με την μικρή εξαίρεση του ΚΚΕ και κάποιων μικρών παραδοσιακών οργανώσεων) προτείνουν, όταν προτείνουν, οικονομικές στρατηγικές εμπνευσμένες από τον Κεϋνσιανισμό. Είναι βέβαιο ότι οι προτάσεις πολιτικής (και ευρωπαϊκής πολιτικής) των περισσότερων κομμάτων που ανήκουν στο Κόμμα Ευρωπαϊκής Αριστεράς ενσωματώνουν ισχυρά στοιχεία σοσιαλδημοκρατικού μεταρρυθμισμού και, ανεξαρτήτως της συνήθως αδιάλλακτης και αντι-mainstream ρητορικής των εν λόγω κομμάτων, εντάσσονται σε μια στρατηγική μεταρρύθμισης μάλλον παρά «ρήξης» ή «επανάστασης» (Heine, 2009, σελ. 158-161).
- **Διεθνιστικός προσανατολισμός:** η τάση της συμμετοχής σε διεθνή δίκτυα (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ, mouvement altermondialiste, Ευρωπαϊκό Αριστερό Κόμμα (ΚΕΑ) κλπ.) είναι ισχυρή και ανταποκρίνεται σε μια

⁶ Για μια έντονα κριτική προσέγγιση, από τη σκοπιά του αμερικανικού συντηρητισμού, του πολυπολιτισμού της ευρωπαϊκής Αριστεράς βλ. Paul Edward Gottfried (2005).

πολιτική κουλτούρα που παραδοσιακά αποδίδει μεγάλη σημασία στις διεθνείς και υπερεθνικές διαστάσεις του πολιτικού γίνεσθαι (η παγκοσμιοποίηση, ο ιμπεριαλισμός, η Ε.Ε., ο αμερικανικός παράγοντας). Ο διεθνιστικός αυτός προσανατολισμός δεν έχει τη συνοχή του παλαιού μεσοπολεμικού διεθνισμού των κομμουνιστικών κομμάτων, τα οποία, μέσω της Τρίτης Διεθνούς, είχαν συγκροτήσει το μόνο πραγματικό διεθνιστικό κόμμα που υπήρξε ποτέ στην ιστορία, υπό τον έλεγχο βέβαια της Σοβιετικής Ένωσης. Ταυτόχρονα, λόγω ακριβώς του ελέγχου του παλαιού διεθνισμού από την Σοβιετική Ένωση, η τάση αυτονομίας των εθνικών κομμάτων είναι ισχυρή. Και σε αυτή τη θεματική διάσταση, τα κόμματα που συμμετέχουν στο ΚΕΑ είναι τα πιο ενεργά (η διαπίστωση αυτή χρήζει, ωστόσο, περαιτέρω εμπειρικού ελέγχου). Το ΚΕΑ, που αποτελεί ένα "νεαρό" σχηματισμό συγκρινόμενο με παλαιότερα ευρωκόμματα, όπως το Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα, δεν περιλαμβάνει στους κόλπους του το σύνολο του ριζοσπαστικού πολιτικού μωσαϊκού (δεν συμμετέχουν σε αυτό σημαντικά εθνικά κόμματα (όπως το ΚΚΕ, το Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας, το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, το σουηδικό Αριστερό Κόμμα) ή άλλα περιορίζονται στο ρόλο του παρατηρητή (π.χ., ΑΚΕΛ [Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού], Κομμουνιστικό Κόμμα Βοημίας και Μοραβίας). Ως συνέπεια, η νέα ριζοσπαστική αριστερά είναι ένας *αδύναμος* παίκτης στην ευρωπαϊκή - και διεθνή - σκακιέρα. Η αδυναμία της προκύπτει από τον μεγάλο εσωτερικό πλουραλισμό και τις μεγάλες εσωτερικές διαιρέσεις. Μια παράταξη με χαμηλό δείκτη συνοχής διατρέχει το μεγαλύτερο κίνδυνο περιθωριοποίησης στην υπερεθνική πολιτική κονίστρα, όχι στην εθνική.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: μια νέα οικογένεια in statu nascendi

Το κομμουνιστικό κίνημα και η Σοσιαλδημοκρατία έχουν κοινές ρίζες. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι υπό την πίεση της πολιτικής πράξης - όχι ως αποτέλεσμα μιας εκ νέου ανάγνωσης του παρελθόντος και των εσωτερικών αντιθέσεων του ιστορικού εργατικού κινήματος - η σύγχρονη ριζοσπαστική Αριστερά τείνει να ανασυνθέσει τις δύο αυτές παραδόσεις. Διατηρεί ή ανακαλύπτει εκ νέου στοιχεία τόσο από την μία όσο και από την άλλη παράδοση. Στην διαδικασία της ανασύνθεσης φαίνεται ότι το βάρος της μεταρρυθμιστικής σοσιαλδημοκρατικής παράδοσης έχει ενισχυθεί. Είναι βέβαιο ότι οι προτάσεις πολιτικής (και ευρωπαϊκής πολιτικής) των περισσότερων κομμάτων που ανήκουν στο Κόμμα Ευρωπαϊκής Αριστεράς ενσωματώνουν ισχυρά στοιχεία σοσιαλδημοκρατικού μεταρρυθμισμού. Το ίδιο ισχύει με την οικονομική πολιτική που είναι έντονα επηρεασμένη από τον Κεϋνσιανισμό. Επίσης, η σύγχρονη

Ριζοσπαστική Αριστερά υιοθετεί, αυτό τουλάχιστον αφορά την πλειοψηφία των κομμάτων που τη συναπαρτίζουν, θέματα της "δικής της παράδοσης", κυρίως προερχόμενα από τη Νέα Αριστερά της δεκαετίας του 1960 και 1970 (ο φεμινισμός, τα δικαιώματα, ο πολυπολιτισμός, η μετανάστευση, ο αντι-μπεριαλισμός κλπ.), ή νέες θεματικές, όπως η πολιτική οικολογία, θεματικές των οποίων κύριος φορέας υπήρξε, και είναι, το οικολογικό κίνημα και τα πράσινα κόμματα. Τα θέματα αυτά έχουν ανανεωθεί και επαναδιατυπωθεί στις συνθήκες του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού και επανέρχονται με νέες μορφές (έμφαση στη δημοκρατία "από τα κάτω", έμφαση στα κινήματα/κινηματισμούς, δικαιώματα των μεταναστών, κλπ.). Ωστόσο, οι παλαιές προγραμματικές επεξεργασίες της Νέας Αριστεράς ωθούσαν ήδη το κέντρο βάρους της πολιτικής των τότε αριστερών κομμάτων προς την μεταρρύθμιση και όχι προς την κλασσική σοσιαλιστική επαναστατική αντζέντα (όσο και αν τα δημοσιευμένα προγραμματικά κείμενα της εποχής υπεραμύνονταν της "σοσιαλιστικής προοπτικής").

Οι αναλύσεις που, γενικότερα, αποδίδουν σοσιαλδημοκρατικά χαρακτηριστικά στην πολιτική των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς (March, 2008, σελ. 9· Heine 2009) ή τείνουν να θεωρήσουν τα κόμματα αυτά ως κόμματα "όπως τα άλλα κόμματα" (Bale και Dunphy, 2012, σελ. 48) υποτιμούν τις εσωτερικές διαιρέσεις, την κουλτούρα διαμαρτυρίας, την αντικαπιταλιστική ρητορική, τους υψηλούς τόνους, τη διάχυτη αντισυστημική καχυποψία, τον "σεκταρισμό" και τον "αριστερισμό" σημαντικών τμημάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Υποτιμούν, στην ουσία, όλη εκείνη την ιδεολογική, θεωρητική και νοοτροπιακή ατμόσφαιρα, αλλά και τον εκφερόμενο πολιτικό λόγο, που νοηματοδοτεί, εν τέλει, τα προγράμματα. Στην ουσία υποτιμούν το "πνεύμα" του σύγχρονου ριζοσπαστικού διαβήματος, το οποίο συχνά αποδίδει καλύτερα το πραγματικό νόημα του "ονομαστικού" περιεχομένου των προγραμμάτων. Η σοσιαλδημοκρατική λογική είναι μια σύνολη πολιτική λογική, όχι απλώς η κενσκιανή προσέγγιση της οικονομίας ή ο μεταρρυθμισμός. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι τα κόμματα αυτά ζουν με τον φόβο μήπως μετατραπούν σε σοσιαλδημοκρατία, μήπως δηλαδή μοιάσουν στον μεγάλο αιώνιο αντίπαλο.

Από την άλλη, οι απόψεις που θεωρούν τη νέα ριζοσπαστική αριστερά ως "λαϊκιστική" τονίζουν, και σωστά, ότι ο σύγχρονος λόγος των κομμάτων που την συναποτελούν έχει πολλές "λαϊκιστικές" ή, ακριβέστερα, δημαγωγικές όψεις. Ομως η

πάντα ζωντανή σχέση των κομμάτων αυτών με τον μαρξισμό, οι ιδεολογικές τους εμμονές, η (συνήθως) κακή τους σχέση με τον εθνικισμό, η κατανόηση (στις πιο πολλές περιπτώσεις) των αιτημάτων των μεταναστών, αν όχι η ενεργή στήριξη αυτών των αιτημάτων, η ισχύς του οργανωτικού παράγοντα στο εσωτερικό τους, η αντι-ιεραρχική κουλτούρα του οργανωτικού τους μοντέλου, δεν ευνοούν την μετατροπή τους σε αριστερά λαϊκιστικά κόμματα. Πολύ δε λιγότερο ευνοούν την μετατροπή τους σε "εθνο-λαϊκιστικά". Η mainstream ριζοσπαστική Αριστερά είναι πιο κοντά, σε ορισμένες περιπτώσεις, στο μοντέλο μιας "αριστερής σοσιαλδημοκρατίας" με επιρροές λαϊκιστικές και κινηματικές, πιο κοντά, σε άλλες περιπτώσεις, στο "μοντέλο" μιας δύναμης σε ιδεολογική σύγχυση (η κρίση του σοσιαλισμού και ο εσωτερικός οργανωτικός και ιδεολογικός πλουραλισμός έχουν συχνά παράγει ιδεολογική και προγραμματική αβεβαιότητα και πλήρη απουσία συνοχής), παρά στο "κλασσικό", όπως, και όσο εκτατικά, και αν αυτό οριστεί, λαϊκιστικό μοντέλο.

Η υπόθεσή μας είναι ότι μετά τον μεγάλο κατακερματισμό που επέφερε η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, για πρώτη φορά διαμορφώνονται οι συνθήκες για την επαναδόμηση του χώρου της Ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ο νέος κεντρικός κορμός στα αριστερά της Σοσιαλδημοκρατίας αποτελείται κυρίως (όχι όμως αποκλειστικά) από τα κόμματα που συσπειρώνονται στο ΚΕΑ και τα οποία τείνουν να μετατραπούν σε νέα "κομματική οικογένεια", σε ένα είδος mainstream ριζοσπαστικής αριστεράς. Αυτός ο νέος κεντρικός πυλώνας διαφοροποιείται από τις σκληρά ευρωσκεπτικιστικές, τις ορθόδοξα κομμουνιστικές ή τις εξτρεμιστικές τάσεις ή οργανώσεις της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Εάν οι εξελίξεις επιβεβαιώσουν τη δυναμική που σήμερα, με ατελή, αβέβαιο και αντιφατικό τρόπο, διαφαίνεται, τότε αυτή η νέα mainstream ριζοσπαστική αριστερά θα ήταν σωστό να θεωρηθεί, με όρους *ρόλου* στο πολιτικό σύστημα, ως η συνέχεια του παλαιού "κεντρικού πυλώνα" που είχε συγκροτηθεί από την παραδοσιακή κομμουνιστική οικογένεια.

Η Ε.Ε. έχει λειτουργήσει και λειτουργεί ως παράγοντας που επιταχύνει αυτή τη δυναμική, αφενός, γιατί ενισχύει τον "μεταρρυθμισμό" στο εσωτερικό της ριζοσπαστικής αριστεράς (το πολυεπίπεδο, πολυκεντρικό ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα είναι φύσει εχθρικό προς τις εξεγερσιακού τύπου στρατηγικές), αφετέρου, γιατί δίδει ισχυρά κίνητρα (θεσμικά, οικονομικά, πολιτικά) κοινής δράσης στα εθνικά

κόμματα, και άρα διευκολύνει τη συγκρότηση και ανάπτυξη ευρωπαϊκών πολιτικών οικογενειών, κυρίως μέσω των ευρωομάδων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και των ευρωκομμάτων. Το ΚΕΑ, το οποίο σε ευρωπαϊκό συστημικό επίπεδο είναι ένας *αδύναμος* παίκτης, στο εσωτερικό του ριζοσπαστικού χώρου επιτελεί έναν σημαντικό ρόλο: τείνει να λειτουργήσει ως δύναμη *μορφοποίησης* της ευρωπαϊκής πολιτικής του νέου ριζοσπαστικού χώρου και, ταυτόχρονα, *ενοποίησης* των πιο φιλοευρωπαϊκών ή λιγότερο ευρωσκεπτικιστικών -των ευρωκριτικών- δυνάμεων της ριζοσπαστικής αριστεράς. (βλ. Moschonas 2011 και Μοσχονάς υπό δημοσίευση). Επίσης, η εν εξελίξει οικονομική κρίση λειτουργεί, έχει ήδη λειτουργήσει, ως παράγοντας "ωρίμανσης" των κομμάτων αυτών, ιδιαίτερα εκείνων που είναι ισχυρότερα εκλογικά (παραδείγματα: Σοσιαλιστικό Κόμμα Ολλανδίας, ΣΥΡΙΖΑ). Η κρίση επιταχύνει την προγραμματική τους συγκρότηση στην κατεύθυνση προώθησης "ρεαλιστικών λύσεων" και έχει εν μέρει αποδυναμώσει τις εύκολες στρατηγικές της διαμαρτυρίας και της καταγγελίας. Αυτή η πορεία *ωρίμανσης* περιλαμβάνει και την επιστροφή σε κρατο-κεντρικά πολιτικά μοτίβα και την καλύτερη επεξεργασία θέσεων για τις ευρωπαϊκές δημόσιες εξουσίες.

Από αυτή τη σκοπιά, το περίγραμμα μίας νέας *οικογένειας* πολιτικών κομμάτων τείνει να σχεδιαστεί και, εν μέρει, να διατυπωθεί (αν και όχι, συνήθως, ως αποτέλεσμα αρθρωμένης στρατηγικής). Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό το περίγραμμα είναι ακόμη εξαιρετικά αβέβαιο και η όλη διαδικασία στην αρχή της. Στο μέτρο, πάντως, που αυτή η διαδικασία προχωρήσει –εδώ απλώς διατυπώνεται μια *υπόθεση* που στηρίζεται σε εμπειρική, αλλά ακόμη ατελή, παρατήρηση-, θα αποτελέσει ποιοτική εξέλιξη ικανή, σε κάποιο βαθμό, να αντισταθμίσει την πολυδιάσπαση και την αταξία που προκάλεσε η «διάλυση», μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, της κομμουνιστικής οικογένειας.

Η ευρωπαϊκή ριζοσπαστική αριστερά έχει εισέλθει σε μια μακρά πορεία αναοριοθέτησης και μετασχηματισμού. Μετασχηματίζεται μέσα από τον πλουραλισμό και τις εσωτερικές της αντιθέσεις, αλλά και μέσα από την παρούσα οικονομική κρίση και υπό την πίεση της κρίσης. Βιώνει την ένταση που προκαλεί στο εσωτερικό της η ενίσχυση παλαιών "ηττημένων" ρευμάτων (όπως ο τροσκισμός και ο μαοϊσμός), η εξασθενημένη αλλά πάντα ζωντανή παρουσία άλλοτε πανίσχυρων αλλά, επίσης, "ηττημένων" ρευμάτων (όπως ο λενινισμός, ο σταλινισμός, ο

ευρωκομμουνισμός), η είσοδος στον "χώρο" τάσεων και διανουμένων σοσιαλδημοκρατικής προέλευσης, η ανάδυση κινηματικών τάσεων που λειτουργούν καινοτομικά αλλά συχνά στερούνται ιδεολογικού έρματος και στρατηγικής σκέψης. Επιπλέον, οι εξωτερικοί καταναγκασμοί, διεθνείς και ευρωπαϊκοί, ευνοούν την εκλογική δυναμική της νέας ριζοσπαστικής αριστεράς, και μάλιστα σε βάρος του παλαιού ανταγωνιστή, της σοσιαλδημοκρατίας, δυσχεραίνουν όμως την ικανότητα της να προωθήσει τους πολιτικούς στόχους της, την υπονομεύουν ως δύναμη κοινωνικού μετασχηματισμού.

Στην τελική μορφή αυτού του κειμένου θα επιδιώξουμε να εντάξουμε την σημερινή διαμόρφωση και πορεία της ριζοσπαστικής αριστεράς στο πλαίσιο της ευρύτερης ιστορικής της δυναμικής, όπως αυτή θεματοποιήθηκε κατά την περίοδο 1914-1917. Προς το παρόν, σε αυτό το πρώτο σχέδιασμα, θα επιμείνουμε στις αντιφάσεις της δυναμικής που περιγράφηκε προηγουμένως. Τίποτε δεν αποτυπώνει καλύτερα αυτές τις αντιφάσεις όσο ο τίτλος ενός κεφαλαίου της Barbara Steiner: "Communists we are no longer, Social Democrats we can never be" (Steiner, 2012, σελ. 65).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bale T. και Dunphy R. (2012), "De parias à participants" in De Waele J.M και Seiler D.-L., *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, Paris: Economica, σελ. 32-49.

Bell, D. (1996), "Western communist parties and the European Union" in Gaffney John (επιμ.), *Political Parties and the European Union*, London και New York: Routledge, σελ. 220-234.

Derber Ch. with K.M. Ferroggiaro et al. (1995), *What's Left?: Radical Politics in the Postcommunist Era*. Massachusetts: University of Massachusetts Press.

Droz, J. (1966), *Le socialisme démocratique 1864-1960*, Παρίσι: Armand Colin.

Gottfried, P.E., (2005), *The Strange Death of Marxism, The European Left in the New Millennium*. Columbia-London: University of Missouri Press.

Heine S.(2009), *Une gauche contre l'Europe ?* Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles.

Hobsbawm E. (2009), "Une réponse à la propagande libérale" (συνέντευξη), *Libération*, 23 mai, <http://www.liberation.fr/politiques/0101568935-une-reponse-a-la-propagande-liberale>[πρόσβαση: 23/01/2012]

Zizek S. (2011), "Seule une gauche radicale peut nous sauver", Συνέντευξη του Slavoj Zizek σε *La Quinzaine littéraire*, no 1035, 1er avril 2011.

Θεοτοκάτου Μ. (2012), *Το Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς απέναντι στην οικονομική κρίση και η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας της Ριζοσπαστικής Αριστεράς*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Μάθημα: Κόμματα και Κομματικές Οικογένειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η Κεντροαριστερά και η Ριζοσπαστική Αριστερά, Ακαδημαϊκό έτος: 2011-12.

Kagarlitsky, B. (2000), *The Return of Radicalism, Reshaping the Left Institutions*. Λονδίνο: Pluto Press.

Kouvelakis E. (2001), "Crises du marxisme, transformation du capitalisme", in Bidet J. και Kouvelakis E., *Dictionnaire Marx contemporain*, Paris: PUF, σελ. 41-56.

Lazar M. (1992), *Maisons rouges*, Paris: Aubier.

March L (2008), *Contemporary Far Left Parties in Europe, From Marxism to the Mainstream?* International Policy Analysis, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.

Marijnissen, J., (2007), *Αρκετά! Ο σοσιαλισμός αντεπιτίθεται*. Αθήνα: Αντίλογος.

Μοσχονάς Γ., (2013) "Διλήμματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι μεταμορφώσεις της 'άλλης' Αριστεράς" σε Α.-Ι. Δ. Μεταξάς (σχεδίαση, επιμέλεια), *Πολιτική Επιστήμη: Διαθεματική και συγχρονική προσέγγιση της πολιτικής πράξης*, (υπό έκδοση)

Moschonas G. (2011), "The European Union and the dilemmas of the radical Left: Some preliminary thoughts", *Transform!*, 09/2011, σελ. 8-23.

Moschonas, G. (2002), *In the Name of Social Democracy, The Great Transformation*. London: Verso, 2002.

Pereira I. (2010), *Les grammaires de la contestation*, Paris: Les Empêcheurs de penser en rond/La Découverte.

Schwerner C., (1995), "Beyond socialism and identity politics: The U.S. Left after the Fall, σε Derber Ch. with K.M. Ferroggiaro et al. (1995), *What's Left?: Radical Politics in the Postcommunist Era*. Massachusetts: University of Massachusetts Press.

Sejersted, F. (2011), *The Age of Social Democracy, Norway and Sweden in the Twentieth Century*, Princeton: Princeton University Press.

Steiner, B. (2012), "Communists we are no longer, Social Democrats we can never be the Swedish Left Party". σε B. Daiber, C. Hildebrandt, A. Striethorst (eds.), *From Revolution to Coalition – Radical Left Parties in Europe*, Rosa Luxemburg Stiftung

Βερολίνο: Rosa-Luxemburg-Foundation, Manuskripte.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Γεράσιμος Μοσχονάς

"Διλήμματα του ριζοσπαστισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση: οι μεταμορφώσεις της 'άλλης' Αριστεράς"¹

σε Α.-Ι. Δ. Μεταξάς (σχεδίαση, επιμέλεια), *Πολιτική Επιστήμη:
Διαθεματική και συγχρονική προσέγγιση της πολιτικής πράξης*,
2014 (υπό έκδοση)

Στρατός σε άτακτη υποχώρηση: αυτή την εικόνα δίνουν οι δυνάμεις που εμπνέονται από την κομμουνιστική ιδέα μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Το βαθύ τραύμα που προκάλεσε η πτώση αυτού του ιδιαίτερα καταστροφικού και, ταυτόχρονα, ιδιαίτερα καινοτόμου συστήματος εξουσίας δεν άφησε ανέγγιχτο τίποτα και κανέναν - ούτε τα κόμματα που είχαν έγκαιρα πάρει αποστάσεις από την εκδοχή του ηττημένου κομμουνισμού. Η βαριά ήττα σάρωσε γρήγορα τους αισιόδοξους ισχυρισμούς μίας ορισμένης «αντι-σταλινικής» αριστεράς, η οποία αντιμετώπισε τη κατάρρευση σαν «τεράστια νίκη του αυθεντικού σοσιαλισμού» (Arnove, 2000). Η ήττα απονομιμοποίησε το σύνολο της αριστερής κουλτούρας, η οποία βρισκόταν ήδη σε υποχώρηση, και επιτάχυνε την άνοδο και εδραίωση των ιδεών του οικονομικού φιλελευθερισμού. Η αποτυχία του πιο φιλόδοξου σχεδίου κοινωνικού μετασχηματισμού του 20ου αιώνα -ίσως και της ιστορίας ολόκληρης- έπληξε στο σύνολό της την αντικαπιταλιστική αριστερά, ορθόδοξη και αναθεωρητική, φιλοσοβιετική και ευρωκομμουνιστική, κρατικιστική και ελευθεριακή. Η ήττα έπληξε και τις «ορθοδοξίες» και τις «αιρέσεις», σύμφωνα

με τη διατύπωση του Eustach Kouvelakis, (2001, 50). Η πτώση λειτούργησε ισοπεδωτικά: μετέτρεψε την κομμουνιστική ιδέα σε παγίδα για τους οπαδούς της.

Και καθώς η κρίση της «κομμουνιστικής ιδέας» έφερνε τα πάνω κάτω, την ίδια περίπου περίοδο, η διαδικασία εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υπονόμει περαιτέρω τις πολιτικές και ιδεολογικές σταθερές του αριστερού ριζοσπαστικού χώρου. Στις μεγάλες «εσωτερικές» αβεβαιότητες, στο ιδεολογικό και στρατηγικό κενό που προκλήθηκε από τον «ακρωτηριασμό» του κομμουνιστικού προτάγματος, προστέθηκε και μία μείζων «εξωγενής» αβεβαιότητα, αυτή της παγκοσμιοποίησης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρά τα αντιθέτως γραφόμενα, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) δεν είναι η «περιφερειακή» εκδοχή της παγκοσμιοποίησης. Η παγκοσμιοποίηση αναπτύχθηκε χωρίς την παράλληλη δημιουργία αρθρωμένης εξουσιαστικής αρχιτεκτονικής και θεσμικού πολιτικού κέντρου. Εξασθένησε, έτσι, τη συνοχή, και τη θεσμική (ποια όργανα είναι αρμόδια) και την πολιτική (ποιοι είναι οι actors) και τη διαδικαστική (στη βάση ποιων κανόνων ενεργούν) της λήψης και υλοποίησης δημόσιων αποφάσεων, εισάγοντας "καίρια αστάθεια" στον πυρήνα αυτού που ονομάζεται «διακυβέρνηση». Η παγκοσμιοποίηση είναι ισχυρή διότι είναι χαοτική. Αντιθέτως, η Ε.Ε., ένα από τα πλέον αριστοτεχνικά δημιουργήματα θεσμικής και πολιτικής μηχανικής, διακρίνεται για τον ιδιαίτερα επεξεργασμένο και πυκνό θεσμικό της εξοπλισμό, ο οποίος αγγίζει τα όρια του εκκεντρικού. Η Ευρώπη δεν είναι χαοτική.

Στο παρελθόν, οι μεγάλοι θεσμικοί μετασχηματισμοί (καθολική ψηφοφορία, μετάβαση στην κοινοβουλευτική δημοκρατία) επηρέασαν τη μορφή, τη δυναμική, τα οργανωτικά χαρακτηριστικά, αλλά και τις στρατηγικές των πολιτικών κομμάτων. Κατά τον ίδιο τρόπο, η ευρωπαϊκή «θεσμική επανάσταση» και το ευρωπαϊκό σύστημα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης επηρεάζουν σημαντικά το σύγχρονο κομματικό φαινόμενο. Στις επόμενες σελίδες θα σκιαγραφήσουμε την επιρροή που ασκεί η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον «αστερισμό» της σύγχρονης ριζοσπαστικής αριστεράς. Θα υποστηρίξω ότι η αναγέννηση της Ευρώπης, από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980, με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και, κατόπιν, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (και τις Συνθήκες που ακολούθησαν), αποτελεί ένα κομβικό θεσμικό και πολιτικό γεγονός, το οποίο: α) ευνοεί την εκλογική δυναμική του ριζοσπαστικού χώρου· β) αποσταθεροποιεί τις ιστορικές στρατηγικές

επιλογές της ριζοσπαστικής αριστεράς και, άρα, την υπονομεύει ως δύναμη κοινωνικού μετασχηματισμού· γ) ενισχύει τις εσωτερικές διαιρέσεις μιας ήδη πολυδιασπασμένης παράταξης.

Μεταμορφώσεις της ηττημένης παράταξης: το τέλος της κομμουνιστικής «πρωτοκαθεδρίας»

Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, βασικό διακριτικό γνώρισμα της δομής του πολιτικού ανταγωνισμού ήταν η κυριαρχία των κομμουνιστικών κομμάτων επί του συνόλου - ή σχεδόν - του πεδίου στα αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας. Την ίδια εποχή, η έννοια «άκρα αριστερά», στη μαοϊκή, τροτσκιστική ή ελευθεριακή εκδοχή της, παρέπεμπε σε ένα είδος «αριστερής αντιπολίτευσης» προς τα εδραιωμένα κομμουνιστικά κόμματα. Απέναντί τους, και σε αντιπαράθεση με αυτά, συγκροτούσε η τότε «άκρα αριστερά» την πολιτική της ταυτότητα (Pereira, 2010, σελ. 10). Σήμερα, αντιθέτως, τα κομμουνιστικά κόμματα δεν ελέγχουν το σύνολο του ριζοσπαστικού πεδίου (ή το ελέγχουν ανεπαρκώς) και, άρα, δεν είναι σε θέση να ορίσουν τα χαρακτηριστικά του. Ο κομμουνιστικός «δείκτης» δεν λειτουργεί πλέον. Η μεγάλη εξασθένηση των κομμουνιστικών κομμάτων αποτελεί θεμελιακή τομή στην ιστορική συνέχεια της αριστεράς.

Η επιτελεσθείσα (και εν εξελίξει) αναδιάταξη του πολιτικού πεδίου στα αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας έχει διαμορφώσει έναν "χώρο" διαφορετικό από εκείνον του μεσοπολέμου και της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Πρόκειται για "χώρο", με την κυριολεκτική σημασία του όρου, διότι οι συνιστώσες του δεν συγκροτούν ενιαία *κομματική οικογένεια*. Ένα ευρύ φάσμα αριστερών οργανώσεων και ρευμάτων, ένας «πραγματικός λαβύρινθος πολιτικών και ιδεολογικών τάσεων» (Pereira, 2010, σελ. 7) διαμορφώθηκε ως συνέπεια της παταγώδους κατάρρευσης του ιστορικού κομμουνισμού, αλλά και των αποτυχιών του νεοφιλελευθερισμού και της σοσιαλδημοκρατίας. Ο «λαβύρινθος» αυτός είναι το ιστορικό *ponum* που επιθέτει τη σφραγίδα του στη νέα γραμματική του αριστερού πεδίου. Ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα, «μετεξελιγμένα» κομμουνιστικά κόμματα, πρώην κομμουνιστικά κόμματα, αριστερά σοσιαλιστικά κόμματα, κοκκινο-πράσινες οργανώσεις και τάσεις, κόμματα και οργανώσεις τροτσκιστικής ή μαοϊκής προέλευσης, αριστεροί σοσιαλδημοκράτες, όπως και ένα ευρύ φάσμα δικτύων κάθε είδους συνθέτουν τη φυσιογνωμία του

σύγχρονου ριζοσπαστισμού. Ποτέ η ριζοσπαστική Αριστερά δεν ήταν τόσο πλουραλιστική και ποτέ τόσο κατακερματισμένη.

Αυτή η αριστερά, με κριτήριο την ιδεολογική της συγκρότηση, διαφέρει σημαντικά από την ιστορική κομμουνιστική αριστερά. Στο παρελθόν, η κομμουνιστική «πρωτοκαθεδρία», αλλά και η κομμουνιστική «μεγάλη αφήγηση», ήταν οι κρίσιμοι παράγοντες συνοχής του αριστερού ριζοσπαστισμού. Με τη φυσιολογική αποκρυστάλλωση που της προσέδιδε η κομμουνιστική σφραγίδα, η αντικαπιταλιστική αριστερά ανέπτυξε μια ικανότητα στρατηγικής δράσης που όμοια της δύσκολα συναντάται στην ιστορία. Τα κομμουνιστικά κόμματα, κυρίως τα μεγάλα κόμματα μαζών, υπήρξαν παραγωγοί *ιστορικού νοήματος* και, υπό ορισμένες συνθήκες, «πραγματικοί σχεδιαστές και οικοδόμοι κοινωνιών και κρατών» (Hobsbawm, 2009). Αντιθέτως, τα κόμματα που συναποτελούν τη σημερινή ριζοσπαστική αριστερά, τα περισσότερα εκ των οποίων έλκουν την καταγωγή τους από την κομμουνιστική παράδοση ή και παραμένουν κομμουνιστικά, αδυνατούν να αναλάβουν έναν τέτοιο ρόλο, που υπερβαίνει τις πολιτικές τους δυνατότητες ή τη φιλοδοξία τους. Υπερβαίνει, επίσης, την οργανωτική, πολιτισμική και ιδεολογική εμβέλειά τους. Αν οι λέξεις έχουν νόημα, αν τα κομματικά προγράμματα έχουν νόημα, η κομμουνιστική «ιδέα» και, πολύ περισσότερο, το κομμουνιστικό «σχέδιο», δεν έχουν επανέλθει στο κέντρο της σκηνηςⁱⁱ.

Αναμφίβολα, η σύγχρονη ριζοσπαστική αριστερά, μετά την πρώτη φάση γενικευμένης υποχώρησης (στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990), έχει επιδείξει, ως σύνολο, μια δαρβινική ικανότητα προσαρμογής. Έχει, μάλιστα, ενισχυθεί εκλογικά (De Waele και Vieira, 2012, σελ. 57-58). Η παρουσία της είναι αξιοσημείωτη όχι μόνο σε χώρες ισχυρής κομμουνιστικής παράδοσης (Ελλάδα, Φινλανδία, Πορτογαλία, Γαλλία, Ισπανία, Κύπρο) ή σε χώρες με λιγότερο ισχυρή αλλά πάντως σχετικά σταθερή αριστερή παρουσία (Δανία, Σουηδία, Νορβηγία) αλλά και -γεγονός που αποτελεί ισχυρή καινοτομία- σε χώρες ασθενέστατης, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, κομμουνιστικής επιρροής (Γερμανία, Ολλανδία). Στη Δυτική Ευρώπη, το τόξο εκλογικής ισχύος της ριζοσπαστικής αριστεράς έχει, από γεωγραφική άποψη, διευρυνθεί - έχοντας όμως καιρία περιοριστεί στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Συνεπώς, η ριζοσπαστική αριστερά δημιούργησε εκ νέου έναν ζωτικό χώρο για την πολιτική της επιβίωση και την εκλογική της ανάπτυξη. Δεν

κατάφερε όμως να ανασχεδιάσει τον ζωτικό «χώρο ουτοπίας», το ιδεολογικό όραμα που προσδιόρισε την ταυτότητα του ιστορικού κομμουνιστικού κινήματος.

Από τη σκοπιά της τυπολογίας των κομματικών οργανώσεων, η σύγχρονη ριζοσπαστική αριστερά αντιπροσωπεύει μια νέα γενιά κομμάτων και κομματικών διαμορφώσεων. Από τη στιγμή που ο κομμουνιστικός «δείκτης» έπαψε ν' αποτελεί παράγοντα συνοχής και ταυτότητας, η απόσταση που χωρίζει το παρελθόν από το παρόν της ριζοσπαστικής αριστεράς έγινε, τόσο από κομματική-οργανωτική όσο και από ιδεολογική σκοπιά, ιδιαίτερα μεγάλη. Έστω και εάν σημαντικά κόμματα και ρεύματα στο εσωτερικό του διατηρούν, και διεκδικούν με υπερηφάνεια, την κομμουνιστική τους ταυτότητα, ο σημερινός ριζοσπαστικός χώρος είναι, σε μεγάλο βαθμό, ένας *μετα-κομμουνιστικός* χώρος. Η σημερινή ριζοσπαστική αριστερά δεν είναι η αριστερά των μεγάλων *Maisons rouges* (Lazar, 1992) του παρελθόντος.

Με την υποχώρηση του κομμουνιστικού «δείκτη», η ιστορία της «άλλης αριστεράς» άλλαξε σελίδα. Αλλάξε όμως σελίδα και η σχέση της με την Ευρώπη. Οι συνθήκες *αποτελεσματικής* ριζοσπαστικής δράσης έχουν γίνει σήμερα, λόγω και της ευρωπαϊκής ενοποίησης, πιο δυσμενείς από εκείνες του «παλαιού» εθνικού κράτους. Και επιπλέον, το τέλος της κομμουνιστικής «κεντρικότητας» έχει επιφέρει οργανωτική, ιδεολογική και προγραμματική «αταξία» που επηρεάζει και τις πολιτικές για την Ευρώπη και την ικανότητα συντονισμού της ευρωπαϊκής δράσης των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Το θέμα "Ευρώπη" αποτελεί κεντρικό διακύβευμα στη μακρά πορεία ανασύνθεσης και μετασχηματισμού του ριζοσπαστικού χώρου.

Η Ε.Ε. και η ενίσχυση της διαίρεσης μεταρρυθμισμός-ριζοσπαστισμός

Όλες οι δυνάμεις του σύγχρονου ριζοσπαστισμού ασκούν οξεία κριτική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το κοινό τους αυτό χαρακτηριστικό δεν είναι καινούριο. Αντιθέτως, συνιστά, ήδη από την δεκαετία του 1950, μια σταθερά της κομμουνιστικής οικογένειας (βλ. παρακάτω). Ωστόσο, με την αναγέννηση της Ευρώπης, προϊόν του κύματος μεγάλων μεταρρυθμίσεων της περιόδου 1985-1999, το θέμα «Ευρώπη» (και «παγκοσμιοποίηση») απέκτησε σταδιακά, κυρίως από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, αυξημένη βαρύτητα στην πολιτική ατζέντα της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Ο ευρωσκεπτικισμός της *πλειοψηφίας* των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς έχει εισέλθει σε νέα φάση. Συγκρινόμενος με το παρελθόν, είναι λιγότερο «σκληρός», «αντι-ιμπεριαλιστικός» και «αντι-καπιταλιστικός». Είναι ένας *μεταρρυθμιστικός* ευρωσκεπτικισμός, αναμφίβολα περισσότερο σύνθετος και μετριοπαθής από τον παραδοσιακό κομμουνιστικό ευρωσκεπτικισμό των δεκαετιών του 1950 και 1960. Εν τούτοις, αυτός ο νέος ευρωσκεπτικισμός, αν και «μετριοπαθής», δομεί σε μεγαλύτερο βαθμό και με μεγαλύτερη συστηματικότητα την καθημερινή πολιτική και ιδεολογική ατζέντα της ριζοσπαστικής αριστεράς. Είναι ένα από τα κεντρικά μοτίβα της ρητορικής και του στρατηγικού της λόγου. Καθώς η αξία του θέματος «Ευρώπη» έχει πολιτικά, πολιτισμικά και στρατηγικά αναβαθμιστεί, η αναβάθμιση κατέστησε την κριτική στην Ε.Ε. εδραίο γνώρισμα και κρίσιμο στοιχείο της σύγχρονης *raison d'être* της ριζοσπαστικής αριστεράς. Πολύ δε περισσότερο που το μοντέρνο «φαντασιακό» του ριζοσπαστικού χώρου, στη μετά «την πτώση» φάση ιδεολογικής αναδίπλωσης, στοιχειοθετεί την ηθική και πολιτική του νομιμοποίηση αποδίδοντας μέγιστη έμφαση σε διακυβεύματα του παρόντος χρόνου (και λιγότερη στα «γενικά» ιδεολογικά διακυβεύματα που προέρχονται από τη μακρά διάρκεια του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος).

Η στρατηγική αξιοδότηση της ευρωκριτικής στάσης, η ανάδειξή της με συστηματικό τρόπο στο επίκεντρο του λόγου της «Αριστεράς της Αριστεράς», συνετέλεσε στη δημιουργία μιας *νέας και πολύ μοντέρνας* διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα σε μετριοπαθείς και ριζοσπαστικές αριστερές δυνάμεις, αναβιώνοντας έτσι την παλαιά διαιρετική τομή ανάμεσα στα κόμματα της κεντροαριστεράς και της επαναστατικής αριστεράς. Η νέα διαχωριστική γραμμή καθίσταται ενεργή και βαθιά για δύο λόγους. Πρώτον, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, με πρωτοπορία το Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα και τον François Mitterrand (αλλά και τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jacques Delors), βρέθηκαν στην αφετηρία της «δεύτερης θεμελίωσης» της Ευρώπης (ένας άτυπος «μεγάλος συνασπισμός» της σοσιαλδημοκρατίας και της κεντροδεξιάς οραματίστηκε, διαπραγματεύθηκε και, εν τέλει, οικοδόμησε, στις δεκαετίες του 1980 και 1990, τη «νέα» Ευρώπη). Δεύτερον, η σοσιαλδημοκρατία, ιστορικά δύσπιστη προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση και εσωτερικά διαιρεμένη σε ό,τι αφορά την ευρωπαϊκή της πολιτική, ολοκλήρωσε την πορεία «εξευρωπαϊσμού» της τη δεκαετία του 1990 και, έκτοτε, μεταμορφώθηκε σταδιακά σε ένα από τα πιο ευρωπαϊκά ρεύματα της ηπείρου (Caramani, 2010· Bardi κ. συν.,

2010). Σήμερα, για πρώτη φορά στην ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η σοσιαλδημοκρατία είναι ένα πόλος περισσότερο «ευρωπαϊκός» από το κεντροδεξιό Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα (ΕΛΚ), το οποίο παραδοσιακά αποτελούσε την πρωτοπορία του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και των φεντεραλιστικών ιδεών. Ο ευρωπαϊσμός της σοσιαλδημοκρατίας, σε μια περίοδο μετατροπής της Ε.Ε. σε τμήμα της εσωτερικής πολιτικής διαμάχης, την φέρει στο επίκεντρο του ανταγωνισμού με τη ριζοσπαστική αριστερά. Επιπλέον, από αυστηρά εκλογική άποψη, τα κόμματα του ριζοσπαστικού αριστερού χώρου, μολονότι στερούνται συνεκτικής ευρωπαϊκής πολιτικής, αντλούν εκλογικά ωφέλη (κυρίως σε βάρος της σοσιαλδημοκρατίας) από τα ισχυρά κενά λαϊκής στήριξης του κοινοτικού εγχειρήματος. Η Ε.Ε. και ο νεοφιλελευθερισμός εξηγούν, τουλάχιστον εν μέρει, γιατί η ριζοσπαστική αριστερά επιβίωσε της πιο καταστροφικής περιόδου της ιστορίας της (Moschonas, 2011b).

Ανακεφαλαιώνοντας, τα επίδικα αντικείμενα γύρω από τα οποία αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός ανάμεσα στη νέα σοσιαλδημοκρατία και στη νέα ριζοσπαστική αριστερά δεν αποτελούν επανάληψη των μαχών του παρελθόντος. Η θεματολογία του ανταγωνισμού έχει αλλάξει και το διακύβευμα «ποιά Ευρώπη;» κατέχει εξέχουσα θέση στην ενδοαριστερή πολιτική αντιπαράθεση. Η Ε.Ε., από τη στιγμή που συγκροτήθηκε σε βαριά και επιβλητική πολιτική μηχανή, γίνεται το φόντο και, συγχρόνως, ένα από τα κεντρικά big issues της αναζωογόνησης της εξασθενημένης διαίρεσης μεταρρυθμισμός - ριζοσπαστισμός. Το «ευρωπαϊκό ζήτημα» αποτελεί βαρύ όπλο στο μοντέρνο ιδεολογικό και εκλογικό οπλοστάσιο της ριζοσπαστικής αριστεράς. Ομως, πρόκειται για όπλο επικίνδυνο και για την ίδια.

Η Ε.Ε και η αποσταθεροποίηση του ιστορικού ριζοσπαστισμού

Το κοινοτικό μοντέλο πολιτικής οικονομίας είναι το αποτέλεσμα δύο διαδικασιών οικοδόμησης που εκτυλίσσονται σχεδόν ταυτόχρονα και αλληλοενισχύονται: της οικοδόμησης της Ευρώπης μέσω της αγοράς και, ταυτόχρονα, της οικοδόμησης -με αποσπασματικό, άνισο και ατελή τρόπο- της πολιτικής Ευρώπης· παράδειγμα: η νομισματική πολιτική και οι διαρθρωτικές πολιτικές αποτελούν δύο «σχεδόν κρατικές» πολιτικές (Jabko, 2009, σελ. 259, 264-265). Εάν η πρώτη λογική συγκρότησης της Ευρώπης είναι η *οικονομική* (η οποία σε μεγάλο βαθμό εμπνέεται από το φιλελεύθερο μοντέλο οικονομικών προτεραιοτήτων), η δεύτερη λογική είναι η *πολιτικοποίηση* της ενοποίησης, η οποία συνετέλεσε (και

συντελεί) στη διαμόρφωση ενός πυκνού, πολύπλοκου θεσμικού συστήματος λήψης και υλοποίησης αποφάσεων. Κατά τρόπο ειρωνικό για τις αναλύσεις της Αριστεράς (σοσιαλδημοκρατικής και ευρωκομμουνιστικής), η πολιτικοποίηση της ολοκλήρωσης λειτούργησε λιγότερο ως αντιστάθμισμα της «Ευρώπης των αγορών» και περισσότερο ως παράγοντας ενίσχυσης και εδραίωσής της.

Επιπλέον, η διαλεκτική της κατανομής των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων, αφενός ανάμεσα στο ευρωπαϊκό και στο εθνικό επίπεδο και, αφετέρου, εντός του εν τη στενή εννοία ευρωπαϊκού πεδίου, έχει δημιουργήσει ένα ιστορικά πρωτόγνωρο αποτέλεσμα: η ευρωπαϊκή πολυεπίπεδη διακυβέρνηση διακρίνεται από ένα *διπλό και ταυτόχρονο* έλλειμμα ισχύος των δημόσιων εξουσιών, έλλειμμα στο εθνικό επίπεδο, έλλειμμα και στο καθαυτό ευρωπαϊκό. Ως συνέπεια, το ευρωπαϊκό σύστημα λήψης αποφάσεων: α) στερείται ισχυρού πολιτικού κέντρου (χαρακτηριστικό που το διαφοροποιεί καίρια από τις ΗΠΑ)· β) είναι βαθύτατα *συντηρητικό*, υπό την έννοια ότι «προστατεύει» τις ενότητες (κράτη) που το συγκροτούν και δεν τροποποιεί εύκολα τις αποφάσεις, θεσμικές και πολιτικές, που έχει λάβει· γ) είναι «αργό», δυσκίνητο, και λειτουργεί μέσω συμβιβασμών και μικρών μεταρρυθμιστικών βημάτων· δ) δεν ευνοεί τις ανατροπές και τις εικονοκλαστικές πρωτοβουλίες, κάθε είδους και πολιτικής προέλευσης (βλ. Moschonas, 2009, σελ. 173-175. Επίσης: Τσούκαλης, 2004, σελ. 65-66).

Το ευρωπαϊκό πολιτικό πεδίο είναι εξ ορισμού το πεδίο των συμμαχιών και της μεταρρύθμισης· και, μάλιστα, μιας μεταρρύθμισης που επιτυγχάνεται δύσκολα, διότι ακριβώς προϋποθέτει την ωρίμανση ενός μεγάλου συνασπισμού προώθησης και στήριξης της μεταρρυθμιστικής πολιτικής. Ως τέτοιο, το κοινοτικό υπόδειγμα πολιτειακής οργάνωσης είναι θεσμικά δυσμενές προς τον ριζοσπαστισμό - και όχι μόνον προς τον ριζοσπαστισμό της Αριστεράς. Η Ε.Ε., εδραιώνοντας ως κρίσιμο πεδίο άσκησης πολιτικής τον μεταρρυθμισμό, φέρει σε δύσκολη θέση τη ριζοσπαστική Αριστερά, η οποία ιστορικά υπήρξε περισσότερο επαναστατική παρά μεταρρυθμιστική. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση υπονομεύει το στρατηγικό έδαφος, τη στρατηγική θεμελίωση -όχι την αξιακή, όχι τη *ratio essendi*- του ριζοσπαστισμού.

Ιστορικά, στο πλαίσιο του έθνους-κράτους, η στρατηγική λογική του ριζοσπαστικού σχεδίου ανατροπής του καπιταλισμού εδραζόταν στην *ικανότητα* ελέγχου του κράτους είτε με εξεγερσιακές μεθόδους είτε μέσω της κοινοβουλευτικής-

δημοκρατικής οδού. Θεματοποιημένη κατ' αυτόν τον τρόπο, η λογική του ιστορικού ριζοσπαστισμού, στην αρχική εξεγερσιακή ή στην ύστερη δημοκρατική εκδοχή της (τον δημοκρατικό δρόμο προς τον σοσιαλισμό), υπήρξε, υπό το φως της εν εξελίξει μετα-εθνικής εμπειρίας, αρκετά συνεκτική. Η λογική αυτή περιελάμβανε τρία κομβικά σημεία:

α) την οικοδόμηση ενός ισχυρού και συγκεντρωτικού κόμματος που θα αναλάμβανε τον ρόλο του *συντονιστικού και στρατηγικού κέντρου*.

β) την οικοδόμηση ισχυρών λαϊκών οργανώσεων (συχνά προσκείμενων στο κόμμα), όπως τα συνδικάτα.

γ) την «ενεργή» παρέμβαση των λαϊκών μαζών (ή, στο πλαίσιο του ευρωκομμουνισμού, τη συγκρότηση ενός πλειοψηφικού εκλογικού συνασπισμού συνδεδεμένου, στο μέτρο του δυνατού, με τα κοινωνικά κινήματα).

Το επαναστατικό «υποκείμενο» ήταν στην ουσία ένας *σύνθετος actor*, παρά την υπεραξιοδότηση της κεντρικότητας του κόμματος από τον λενινισμό (όχι όμως από τις παρεκκλίσεις του, τον «λουξεμπουργκισμό» ή τον τροτσκισμό). Σε κάθε περίπτωση, και ανεξαρτήτως των αντιλήψεων για τη φύση του επαναστατικού υποκειμένου, ο συγκεκριμένος actor κατέτεινε στην υλοποίηση ενός απολύτως κεντρικού στόχου που, ως τέτοιος, αποτελούσε συντακτικό στοιχείο της επαναστατικής λογικής: στον έλεγχο της χώρας μέσω του ελέγχου του κράτους, ή, αν η αριστερά περιοριζόταν σε ρόλο αντιπολίτευσης, στον επηρεασμό των κρατικών πολιτικών μέσω της δράσης, θεσμικής και εξωθεσμικής, του συνόλου των οργανώσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Ωστόσο, το σύγχρονο ευρωπαϊκό περιβάλλον, συγκρινόμενο με τα πολιτικά συστήματα που παρήγαγε το έθνος-κράτος, είναι ποιοτικά διαφορετικό. Πρακτικά, δεν υφίσταται ολοκληρωμένη κοινωνία πολιτών (ένας ευρωπαϊκός *δήμος* ή ένα «υπερεθνικό» αριστερό εκλογικό σώμα) ούτε ενιαία συγκεντρωτική εξουσία (νοούμενη ως το μοναδικό κέντρο λήψης των σημαντικών αποφάσεων), ούτε είναι εύκολη η συγκρότηση πανευρωπαϊκού τύπου ισχυρών κομματικών και κοινωνικών οργανώσεων (αρκεί κανείς να παρατηρήσει τον εξαιρετικά ατελή χαρακτήρα και την περιορισμένη ισχύ των ευρωκομμάτων). Επιπλέον, η ανάδυση σημαντικών μαζικών κινήματων σε ευρωπαϊκό επίπεδο ή, τουλάχιστον, η ταυτόχρονη εμφάνισή τους στις

κεντρικές χώρες της Ευρώπης, αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί, δεν είναι προοπτική εύκολα υλοποιήσιμη.

Τα ανωτέρω καταδεικνύουν ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση και, ειδικότερα, η θεσμική αρχιτεκτονική της Ε.Ε. έχουν συμβάλει στη δημιουργία ενός δυσεπίλυτου προβλήματος συλλογικής δράσης, το οποίο έχει δύο όψεις: α) το πολιτικό σύστημα της Ε.Ε. δεν διαθέτει Χειμερινά Ανάκτορα, δεν διαθέτει, δηλαδή, ενιαίο μοναδικό ισχυρό πολιτικό κέντρο το οποίο θα μπορούσε κανείς να περικυκλώσει ή να καταλάβει (*συστημικό πρόβλημα*): β) είναι εξαιρετικά δύσκολος ο συντονισμός -στη βάση μιας κοινής πολιτικής- των εθνικών κομμάτων που συναποτελούν την ευρωπαϊκή αριστερά, όπως και η ταυτόχρονη κινητοποίηση των εθνικών κοινωνικών τάξεων και ομάδων με αντικείμενο την επίτευξη κοινών στρατηγικών στόχων (*πρόβλημα πολιτικού και κοινωνικού υποκειμένου*).

Με δεδομένο αυτό το διπλό στρατηγικό πρόβλημα, η βίαιη κατάκτηση της εξουσίας, στο πλαίσιο της Ε.Ε., μέσα από εξεγερσιακού τύπου κινητοποιήσεις στερείται πρακτικού νοήματος, διότι, ανάμεσα σε χίλιους άλλους λόγους, δεν υφίσταται ένα και μοναδικό ισχυρό κέντρο άσκησής της. Σε ένα σύστημα πολυεπίπεδης και πολυ-κρατικής διακυβέρνησης, η τόσο αγαπημένη στο ριζοσπαστικό milieu «αποφασιστική στιγμή» ή «τελική αναμέτρηση» απλώς δεν είναι πλέον δυνατή. Επίσης, η κατάκτηση της εξουσίας διά της κοινοβουλευτικής οδού (ο δημοκρατικός δρόμος προς τον σοσιαλισμό), είτε αυτή υποστηρίζεται από μαζικές κινητοποιήσεις είτε όχι, έρχεται αντιμέτωπη με το ίδιο δυσεπίλυτο πρόβλημα: τον πολυπολικό και φυγόκεντρο χαρακτήρα των ευρωπαϊκών δημόσιων εξουσιών αλλά και τον κατακερματισμό, στη βάση εθνικών διαιρετικών γραμμών, των αριστερών δυνάμεων στην Ευρώπη (για να μην αναφερθούμε στην απουσία κοινών χρονικοτήτων, δηλαδή συγχρονισμού των εθνικών εκλογών).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, δομικά, όχι συγκυριακά, υποσκάπτει τα ρεπερτόρια ριζοσπαστικής δράσης, όπως αυτά έχουν αναπτυχθεί ιστορικά. Επιπλέον, η πολιτική κουλτούρα του ριζοσπαστισμού δεν συμβαδίζει με την αέναη διαπραγμάτευση, την ατελείωτη σειρά ατελών συμβιβασμών, την αργή σφυρηλάτηση πολιτικών συνασπισμών, την πολυπλοκότητα του ευρωπαϊκού συνεργατικού παιγνιδιού και την αυξημένη συμμετοχή των τεχνοκρατών στη χάραξη πολιτικής. Στην πραγματικότητα, η επαναστατική λογική είναι ασύμβατη με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν ένα αριστερό

κόμμα δίνει προτεραιότητα στην «επανάσταση», εάν θεωρεί ότι υπάρχουν -ή θα υπάρξουν στο εγγύς μέλλον- οι συνθήκες για μείζονα αντι-καπιταλιστική ανατροπή ή και για συνολική έξοδο από τον καπιταλισμό, τότε δεν έχει απολύτως κανένα λόγο να εμπλακεί σε ένα παίγνιο με 26 συμπρωταγωνιστές στο εσωτερικό ενός ιδιαίτερα ανελαστικού συστήματος πολυ-επίπεδης διακυβέρνησης (το οποίο, επιπλέον, είναι εξοπλισμένο με πολλές βαλβίδες ασφαλείας - τουλάχιστον 27, όσες και οι εθνικές κυβερνήσεις). Είναι ανορθολογική μια τέτοια εμπλοκή διότι ισοδυναμεί με στρατηγικό εγκλωβισμό. Από την άλλη, εάν ένα αριστερό κόμμα επιλέξει την ευρωπαϊκή στρατηγική, δηλαδή την αναζήτηση πολιτικών λύσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τότε ο άξονας συνοχής ακούει στο όνομα «μεταρρύθμιση». Η δραματουργία του ευρωπαϊκού πολιτικού πεδίου είναι εξ ορισμού μεταρρυθμιστική. Εκείνο το τμήμα της ριζοσπαστικής αριστεράς που επιλέγει την ευρωπαϊκή στρατηγική, δηλαδή η πλειοψηφία των κομμάτων της σημερινής ριζοσπαστικής αριστεράς, στην πραγματικότητα επιλέγει μια στρατηγική μεταρρυθμίσεων.

Η σκηνή έχει αλλάξει. Στο νέο περιβάλλον, ούτε η «μεγάλη νύχτα της επανάστασης» ούτε η στρατηγική της «δημοκρατικής υπομονής» αλλά ούτε εκείνη της «άμεσης δράσης» (action directe) αποτελούν ορθολογικές επιλογές. Τίποτε βέβαια δεν είναι ακατόρθωτο για τον επαναστατικό νου. Όμως, η δομή πολιτικών ευκαιριών έχει γίνει δυσμενής για όλες τις ως άνω στρατηγικές επιλογές. Η Ευρώπη γίνεται το πεδίο και το σύμβολο, εν μέρει δε και η κινητήρια δύναμη, ενός στρατηγικού «δράματος» με θέμα την πρωτόγνωρη αποσταθεροποίηση όλων των εκδοχών του ιστορικού επαναστατικού πολιτικού σχεδίου.

Επιπλέον, λόγω, αφενός, των ευρωπαϊκών (και παγκόσμιων) καταναγκασμών και, αφετέρου, της κρίσης του «σοσιαλιστικού ιδεώδους», η παλαιά διάκριση ανάμεσα σε ρεφορμιστές και επαναστάτες έχει απολέσει μέγα μέρος από την πολιτική και ιδεολογική ένταση που κάποτε είχε. Αν «κάθε όρος είναι αδιανόητος έξω από τα συμφραζόμενά του και συμβαίνει συχνά τα συμφραζόμενα μιας έννοιας να είναι ολόκληρη εποχή» (Σ. Μοσχονάς, 2005, σελ. 25-26), αν το περιεχόμενο του αντινομικού δίπολου μεταρρύθμιση-επανάσταση γίνει κατανοητό στη νέα εποχή, αυτή της «μετα-εθνικής» και δύσκολα "μεταρρυθμίσιμης" Ευρώπης, τότε το νόημά του διαφοροποιείται ριζικά από το παρελθόν. Η πραγματική, όχι η ρητορική, απόσταση ανάμεσα στη ρεφορμιστική και την επαναστατική στάση είναι *πολύ μικρότερη* σήμερα απ' ότι στο παρελθόν (πρβλ. Klein, 2010).

Η Ε.Ε. ως παράγοντας διαίρεσης της ριζοσπαστικής Αριστεράς

«Αρνητική συναίνεση»: αυτή η διατύπωση του David Hanley (2008, 143) περιγράφει με απόλυτη ακρίβεια τη στάση των κομμουνιστών απέναντι στα πρώτα βήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η οικοδόμηση της Ευρώπης σε συνθήκες Ψυχρού Πολέμου και με την στήριξη των ΗΠΑ αντιμετωπίστηκε αρνητικά από όλα τα κομμουνιστικά κόμματα. Σύμφωνα με τους κομμουνιστές της δεκαετίας του 1950 και 1960, η Ευρώπη ήταν καπιταλιστική, Ατλαντική, οικονομικό τμήμα του ΝΑΤΟ, εργαλείο ενίσχυσης της αμερικανικής επιρροής στην ευρωπαϊκή ήπειρο (μέσω της υποταγμένης στους Αμερικανούς Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας) και, φυσικά, εμπόδιο στην επανάσταση (Bell, 1996, σελ. 222-223). Η αντιπαράθεση στο σχέδιο Schuman από τους γάλλους και τους ιταλούς κομμουνιστές υπογράμμιζε, επιπλέον, τα οικονομικά ωφέλη που θα αποκόμιζε η Δυτική Γερμανία σε βάρος της γαλλικής και ιταλικής οικονομίας (Bell, 1996, σελ. 222). Η επιθετική απόρριψη των πρωτοβουλιών προς την κατεύθυνση της ενιαίας Ευρώπης ενοποιεί την κομμουνιστική οικογένεια των δεκαετιών του 1950 και 1960.

Η δημιουργία, με πρωτοβουλία των ιταλών και γάλλων κομμουνιστών, τον Οκτώβριο του 1973, της Ομάδας «Κομμουνιστές και Σύμμαχοι» στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αποτυπώνει με παραδειγματικό τρόπο τη σταδιακή στροφή της ευρωπαϊκής πολιτικής των κομμουνιστικών κομμάτων, αλλά και τη δυναμική των διαιρέσεων στο εσωτερικό της κομμουνιστικής οικογένειας. Η πράξη ίδρυσης της ομάδας αντιπροσωπεύει τη βούληση *συμμετοχής* στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και είναι ενδεικτική της μείωσης των ακραίων αντιευρωπαϊκών τόνωνⁱⁱⁱ. Ωστόσο, οι αποκλίσεις στην ανάλυση των ιταλών και των γάλλων κομμουνιστών καθιστούν εξ αρχής εμφανές ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μετατρέπεται σταδιακά σε διακύβευμα εντός του ίδιου του ριζοσπαστικού χώρου, σε ένα θέμα που διχάζει την κομμουνιστική Αριστερά. Καθώς οι διαδοχικές διευρύνσεις αυξάνουν τον αριθμό των εθνικών αντιπροσωπειών που συμμετέχουν στην ομάδα «Κομμουνιστές και Σύμμαχοι», οι αποκλίσεις ανάλυσης οδηγούν πράγματι στη διαμόρφωση δύο «πόλων» στο εσωτερικό της. Ο πρώτος (Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας, Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού), υπό την ηγεσία των Ιταλών, προωθούσε τη συγκρότηση μιας υπερεθνικής και ενωμένης Ευρώπης. Ο δεύτερος πόλος (Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας, Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας), υπό την ηγεσία των Γάλλων,

παρέμενε έντονα κριτικός προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση και συσπείρωνε δυνάμεις δύσπιστες ή ανοικτά εχθρικές προς το ευρωπαϊκό εγχείρημα. Στην ουσία, οι δύο πόλοι που βαθμιαία σχηματίστηκαν εντός της ομάδας πρακτικά λειτούργησαν «ως εάν ήταν δύο διαφορετικές ομάδες» (Dunphy, 2004, σελ. 67). Η αυτοδιάλυση της ομάδας «Κομμουνιστές και Σύμμαχοι» το καλοκαίρι του 1989, λίγους μόνον μήνες πριν από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, ήταν η φυσική απόληξη της μεγάλης διαίρεσης που χώριζε την κομμουνιστική οικογένεια της εποχής (βλ. Dunphy, 2004, σελ.53-71). Συνοψίζοντας, η αρχική αρνητική συναίνεση της δεκαετίας του 1950 σταδιακά υφίσταται μικρές αλλά συνεχείς ρωγμές (δεκαετία του 1960 και πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1970)^{iv} για να μετασχηματιστεί, προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970, με την ανάπτυξη του ευρωκομμουνισμού, σε εσωτερικό διχασμό. Η περίοδος του ευρωκομμουνισμού για πρώτη φορά διαμορφώνει, με κεντρικές δυνάμεις το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ισπανίας, έναν φιλοευρωπαϊκό πόλο στο εσωτερικό της κομμουνιστικής Αριστεράς (Bell, 1996, σελ. 225), γεγονός που τροφοδοτεί τη σύγκρουση ανάμεσα σε ευρωπαϊστές και ευρωσκεπτικιστές. Η Ευρώπη γίνεται όλο και πιο σημαντική για την αριστερή ατζέντα και διχάζει την άλλοτε συμπαγή κομμουνιστική οικογένεια.

Οι δρόμοι της διαίρεσης που χαρακτήκαν προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 επηρεάζουν και τη σημερινή ριζοσπαστική αριστερά. Μόνο που σήμερα η εικόνα των αποκλινουσών προσεγγίσεων και ευαισθησιών είναι πιο περίπλοκη από ό,τι στο παρελθόν, όπως ακριβώς πιο περίπλοκη και πλουραλιστική είναι η εικόνα της σύγχρονης ριζοσπαστικής αριστεράς. Δύο κύριες τάσεις, με πολλές αποχρώσεις και διαβαθμίσεις, δομούν την ευρωπαϊκή πολιτική του χώρου: η ευρωκριτική και η σκληρά ευρωσκεπτικιστική.

Η πρώτη υιοθετείται από τον μεγάλο αριθμό των κομμάτων του σημερινού ριζοσπαστικού χώρου. Τα κόμματα αυτά συμμετέχουν στο Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) και αποτελούν την πλειοψηφία της ομάδας GUE-NGL (Ενωμένη Ευρωπαϊκή Αριστερά - Βόρεια Πράσινη Αριστερά) στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τοποθετούνται υπέρ της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (τουλάχιστον σε επιμέρους τομείς) και, ταυτόχρονα, είναι έντονα εχθρικά προς τις ασκούμενες ευρωπαϊκές πολιτικές. Το γερμανικό Die Linke (Η Αριστερά), το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, οι ιταλοί της Κομμουνιστικής Επανάστασης, ο ελληνικός Συνασπισμός, το πορτογαλικό Μπλόκο της Αριστεράς, η ισπανική Ενωμένη

Αριστερά είναι οι πιο γνωστοί εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος. Δίπλα σε αυτό το κεντρικό ευρω-κριτικό ρεύμα, ένας αξιοσημείωτος αριθμός σημαντικών και λιγότερο σημαντικών κομμάτων ή τάσεων υιοθετεί μια προσέγγιση ανοικτά ευρωσκεπτικιστική ή και «αντιευρωπαϊκή». Το ΚΚΕ, το οποίο αποτελεί το πιο αντιευρωπαϊκό (Eurohostile) από τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα, το Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας και το ιδιαίτερα ισχυρό Κομμουνιστικό Κόμμα Βοημίας και Μοραβίας (Τσεχία) συγκροτούν έναν σκληρό ευρωσκεπτικιστικό πόλο ο οποίος αποτελεί τον φυσικό κληρονόμο του ιστορικού κομμουνιστικού αντιευρωπαϊσμού. Η κίνηση της Ευρωπαϊκής Αντι-καπιταλιστικής Αριστεράς (με κυρίαρχη τη γαλλική τροτσκιστική επιρροή), το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (το οποίο προωθεί τον στόχο «λιγότερη Ευρώπη») ή τα σκανδιναβικά κόμματα, που διακρίνονται από έναν παραδοσιακά ισχυρό ευρωσκεπτικισμό, συμπληρώνουν τον σπασμένο καθρέπτη των συγκλίσεων, αποκλίσεων και διαιρέσεων της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Ας σταθούμε λίγο παραπάνω στον κύριο κορμό κομμάτων, ο οποίος υιοθετεί την ευρωκριτική στάση και εκπροσωπείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο μέσω του ΚΕΑ. Τα εν λόγω κόμματα διακρίνονται για την αποδοχή της αρχής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και για τη βούληση εμβάθυνσης των ευρωπαϊκών θεσμών ή πολιτικών, τουλάχιστον σε ορισμένους τομείς (κυρίως: αρμοδιότητες του ΕΚ, διεύρυνση του ρόλου της ΕΚΤ, ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και των αγορών, κοινωνική πολιτική, περιβαλλοντική πολιτική, ισότητα των φύλων). Ταυτόχρονα, τα κόμματα αυτά ασκούν οξύτατη κριτική στην σημερινή Ε.Ε., έχουν στην πλειοψηφία τους καταψηφίσει τις ευρωπαϊκές συνθήκες, απορρίπτουν τον όλο τρόπο λειτουργίας του κοινοτικού οικοδομήματος και, συνήθως, υιοθετούν έναν καταγγελτικής υφής λόγο.

Είναι βέβαιο ότι οι προτάσεις ευρωπαϊκής πολιτικής των περισσότερων κομμάτων του ΚΕΑ ενσωματώνουν ισχυρά στοιχεία σοσιαλδημοκρατικού μεταρρυθμισμού και, ανεξαρτήτως της συχνά αδιάλλακτης ρητορικής τους, εντάσσονται σε μια στρατηγική μεταρρύθμισης μάλλον παρά «ρήξης» ή «επανάστασης» (Heine, 2009, σελ. 158-161). Ταυτόχρονα, τα κόμματα αυτά δεν αρθρώνουν, ή δεν αρθρώνουν ακόμη, ένα συνεκτικό πρόγραμμα ευρωπαϊκών μεταρρυθμίσεων (ωστόσο, τα θετικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση είναι σημαντικά, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία έτη). Επίσης, αποφεύγουν, τουλάχιστον προς το παρόν, να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα οικοδόμησης θεματικών συμμαχιών με

άλλες πολιτικές οικογένειες, οικοδόμηση που συνιστά όρο αποτελεσματικότητας κάθε δράσης στο πεδίο της Ε.Ε.. Ο «μεικτός» χαρακτήρας της ευρωπαϊκής στρατηγικής τους -κράμα σκληρής κριτικής και μεταρρυθμιστικών επεξεργασιών και μοτίβων-, καθίσταται περισσότερο ανάγλυφος από την έμφαση, κυρίως των κομμάτων της Νότιας Ευρώπης, σε έναν ιδεολογικό λόγο που εξακολουθεί να αντλεί θέματα και εικόνες από το εξεγερσιακό μοντέλο πολιτικής δράσης.

Η κατηγοριοποίηση πάντως των ριζοσπαστικών κομμάτων με μοναδικό κριτήριο τις προτάσεις πολιτικής (μέσω της μελέτης του προγραμματικού λόγου και των επίσημων κειμένων) μειώνει, ίσως, τον αριθμό των ταξινομικών προβλημάτων, αλλά είναι περιοριστική. Υποτιμά τις αντιφάσεις της πολιτικής τους, την ιδεολογική και ρητορική δυσπιστία προς την Ε.Ε., την επιθετικότητα του λόγου, εκείνη δηλαδή την «ατμόσφαιρα» που συνοδεύει και συχνά νοσηματοδοτεί τα επίσημα προγράμματα. Υποβαθμίζει, με άλλα λόγια, τη σύνθετη, δηλαδή τη ζωτική, πραγματικότητα αυτών των κομμάτων^v. Εάν κόμματα όπως το ΚΚΕ, το Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας ή το Κομμουνιστικό Κόμμα Βοημίας και Μοραβίας εντάσσονται στην κατηγορία του «σκληρού ευρωσκεπτικισμού» (hard euroscepticism), η πλειοψηφία των κομμάτων που ανήκουν στο ΚΕΑ αντιστέκονται στην κλασσική διχοτομική κατηγοριοποίηση *σκληρός-ήπιος ευρωσκεπτικισμός*. Τοποθετούνται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, και γι' αυτό θα τα χαρακτηρίζαμε, δανειζόμενοι την ορολογία του Richard Dunphy (2004), κόμματα ισχυρού μεταρρυθμισμού (strong reformism)^{vi}. Η προγραμματική «συγκέντρωση πυρός» στην κατεύθυνση προωθημένων μεταρρυθμίσεων εντός του ευρωπαϊκού συστήματος αποτελεί το εστιακό σημείο -και το κύριο γνώρισμα- του κεντρικού κορμού των κομμάτων που συμμετέχουν στο ΚΕΑ.

Η ευρωπαϊκή πολιτική της πλειοψηφίας των κομμάτων της σύγχρονης ριζοσπαστικής αριστεράς έχει εισέλθει σε νέα φάση. Το κέντρο βάρους των ευρωπαϊκών επιλογών του «χώρου» προοδευτικά μετατοπίστηκε σε μία ενδιάμεση ζώνη ανάμεσα στην τολμηρή φιλοευρωπαϊκή στάση των ευρωκομμουνιστών των δεκαετιών 1970 και 1980 και στην ξεκάθαρη αντιευρωπαϊκή λογική της περιόδου της «αρνητικής συναίνεσης». Εν τούτοις, η πολιτική της σημερινής ριζοσπαστικής αριστεράς δεν έχει ούτε τη συνοχή του αριστερού «ευρωπαϊσμού» του παλαιού ευρωκομμουνιστικού ρεύματος ούτε τη συνοχή (με την εξαίρεση των κομμάτων του «σκληρού ευρωσκεπτικισμού») του αριστερού «αντιευρωπαϊσμού» των δεκαετιών

1950 και 1960. Σε κάθε περίπτωση, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση τροφοδοτεί με συστηματικό τρόπο, τουλάχιστον από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, διαιρέσεις και διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του υπό αναδιάταξη ριζοσπαστικού χώρου. Οι εσωτερικές αυτές διαιρέσεις είναι μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες των άλλων κομματικών οικογενειών και εξασθενίζουν την ικανότητα αποτελεσματικής δράσης σε διεθνές επίπεδο. Ο ριζοσπαστικός πολιτικός χώρος διχάζεται ανάμεσα σε δύο εναλλακτικές επιλογές που αντιπροσωπεύουν, μέσα από την αντιπαράθεση τους, τις δυσεπίλυτες αντιφάσεις του σύγχρονου αντικαπιταλιστικού σχεδίου.

Ο ενοποιητικός ρόλος του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς: Ανάδυση μια νέας κομματικής οικογένειας;

Η διαδικασία του «εξευρωπαϊσμού» (europeanisation) δεν είναι μόνον πηγή εμποδίων και «καταναγκασμών» για τη δράση της Αριστεράς. Η εδραίωση του ΚΕΑ, που ιδρύθηκε το 2004, είναι ενδεικτική των πλεονεκτημάτων που η Αριστερά μπορεί να αποκομίσει όταν χρησιμοποιεί εποικοδομητικά τη δυναμική των ευρωπαϊκών θεσμών. Μια λεπτομερής ανάλυση του ΚΕΑ υπερβαίνει κατά πολύ τις δυνατότητες του παρόντος κειμένου. Έμφαση θα δοθεί σε δύο όψεις της ανάπτυξης του συγκεκριμένου κόμματος: αφενός στην συμβολή του στην «ενοποίηση» -μια κάποια ενοποίηση- του κατακερματισμένου ριζοσπαστικού χώρου και, αφετέρου, στη συμβολή του στον «εξευρωπαϊσμό» της ριζοσπαστικής αριστεράς.

Από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του το ΚΕΑ ακολούθησε πολιτική ανοικτών θυρών με στόχο την ένταξη σε αυτό ενός μεγάλου αριθμού κομμάτων που ανήκαν στον ευρύτερο χώρο της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής αριστεράς. Η συγκρότηση του ως «χαλαρού δικτύου αυτόνομων κομμάτων» (Hanley, 2008, σελ. 147) διευκόλυνε αυτή την πολυσυλλεκτική στρατηγική. Η αντιπροσωπευτικότητα του νέου κόμματος, συγκρινόμενη με εκείνη παλαιότερων ευρωκομάτων, όπως του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, είναι αναμφίβολα περιορισμένη· το νέο κόμμα δεν περιλαμβάνει στους κόλπους του το σύνολο του ριζοσπαστικού πολιτικού μωσαϊκού. Μολονότι δεν συμμετέχουν σε αυτό σημαντικά εθνικά κόμματα (όπως το ΚΚΕ, το Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας, το ολλανδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, το σουηδικό Αριστερό Κόμμα) ή περιορίζονται στο ρόλο του παρατηρητή (π.χ., ΑΚΕΛ [Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού], Κομμουνιστικό Κόμμα Βοημίας και Μοραβίας), το ΚΕΑ έχει κατορθώσει να

αποτρέψει, μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, την εμφάνιση ενός αριστερού ανταγωνιστικού σχηματισμού, υπό τη μορφή είτε μίας αντιευρωπαϊκής αριστερής ομάδας εντός του ευρωκοινοβουλίου είτε ενός εναλλακτικού αριστερού ευρωκόμματος.

Το ΚΕΑ καθιερώθηκε αρκετά γρήγορα ως πόλος ευρωπαϊκής αναφοράς για την πλειοψηφία των εθνικών κομμάτων και ηγετών της ριζοσπαστικής αριστεράς - γεγονός που συνιστά μεγάλη επιτυχία, ιδιαίτερα εάν ληφθεί υπόψη η πολυδιάσπαση και η χαμηλή συνοχή του ριζοσπαστικού χώρου. Επίσης, το ΚΕΑ εισήγαγε προοδευτικά μια ισχυρή *δόση ρεαλισμού* στην ευρωπαϊκή στρατηγική της ριζοσπαστικής αριστεράς, σέρνοντας, κατά κάποιο τρόπο, σε αυτή την κατεύθυνση τα κόμματα-μέλη του, πολλά εκ των οποίων παραμένουν εξαιρετικά καχύποπτα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, συχνά διατυπώνουν αντιφατικές και μη ρεαλιστικές προτάσεις πολιτικής και λειτουργούν σαν παραγωγοί αντί-mainstream καταγγελτικού λόγου. Η προγραμματική απόσταση που χωρίζει το συνέδριο του 2005 στην Αθήνα από αυτό που διοργανώθηκε τον Δεκέμβριο του 2010 στο Παρίσι συνιστά ισχυρότατη ένδειξη της προγραμματικής ωρίμανσης του ΚΕΑ. Στο συνέδριο του Παρισιού, σε αντίθεση με εκείνο της Αθήνας, ήταν αισθητή η φροντίδα, ιδιαίτερα από την τότε γερμανική Προεδρία του κόμματος, υπέρβασης του «αρνητισμού» και της «καταγγελτικής» λογικής προς όφελος μιας κουλτούρας που ενθαρρύνει τη διατύπωση «εναλλακτικών πολιτικών»^{vii}.

Σε ευρωπαϊκό συστημικό επίπεδο, το ΚΕΑ είναι ένας *αδύναμος* παίκτης. Η αδυναμία του προκύπτει όχι από το ίδιο, αλλά από την δομή της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής αριστεράς. Μια παράταξη με χαμηλό δείκτη συνοχής διατρέχει το μεγαλύτερο κίνδυνο περιθωριοποίησης στην υπερεθνική πολιτική κονίστρα, όχι στην εθνική. Στο εσωτερικό, όμως, του ριζοσπαστικού χώρου, το ΚΕΑ έχει αναδειχθεί σε *σημαντικό* παίκτη. Με την πολιτική σύνθεσης που ακολουθεί και με τις πολιτικές πρωτοβουλίες του τείνει να λειτουργήσει ως δύναμη *μορφοποίησης* της ευρωπαϊκής πολιτικής του ριζοσπαστικού χώρου και, ταυτόχρονα, *ενοποίησης* των πιο φιλοευρωπαϊκών -των ευρωκριτικών- δυνάμεων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Από αυτή τη σκοπιά, το ΚΕΑ τείνει να διατυπώσει και να σχεδιάσει (αν και όχι πάντα ως αποτέλεσμα ρητής και αρθρωμένης στρατηγικής) το περίγραμμα μίας νέας *οικογένειας* πολιτικών κομμάτων. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό το περίγραμμα είναι

ακόμη εξαιρετικά αβέβαιο και η όλη διαδικασία στην αρχή της. Στο μέτρο, πάντως, που αυτή η διαδικασία προχωρήσει –κι εδώ απλώς διατυπώνεται μια υπόθεση που στηρίζεται σε εμπειρική, αλλά ακόμη ατελή, παρατήρηση-, θα αποτελέσει ποιοτική εξέλιξη ικανή –σε κάποιο βαθμό- να αντισταθμίσει την πολυδιάσπαση και την αταξία που προκάλεσε η «διάλυση», μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, της κομμουνιστικής οικογένειας. Το ΚΕΑ είναι, προς το παρόν, η μοναδική υπόσχεση μεταμόρφωσης του «χώρου» σε «οικογένεια».

Δεν γνωρίζουμε αν η σοβαρή προσπάθεια *αναδιάρθρωσης* του ριζοσπαστικού χώρου σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορεί να φέρει μια νέα εποχή περισσότερης συνοχής για την «αριστερά της αριστεράς», ή αν απλώς συνιστά μια επισφαλή και ρηχή ανακαίνιση χωρίς στρατηγικό βάθος. Γνωρίζουμε όμως ότι, προς το παρόν, και χωρίς να διατυπώσουμε προβλέψεις για το μέλλον, τα εθνικά κόμματα που συμμετέχουν στο ΚΕΑ δίνουν την εικόνα, χάρη σε αυτό, κομμάτων περισσότερο ισχυρών, συνεκτικών, ευρωπαϊκών και "υπεύθυνων" απ' όσο πράγματι είναι. Υπό αυτή τη γωνία θέασης, το ΚΕΑ, αυτός ο συστημικά ασθενής παίκτης, είναι αναμφίβολα μια ενδιαφέρουσα success story.

Εκ των υστέρων, αξίζει να τονιστεί ότι οι πρωτεργάτες της ιδέας ίδρυσης ενός αριστερού κόμματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο συνέλαβαν σωστά τη δυναμική του εξευρωπαϊσμού. Η απόφασή τους να αδράξουν μια θεσμική ευκαιρία για να στηρίξουν και να οικοδομήσουν μια πολιτική στρατηγική έχει πλήρως επιβεβαιωθεί από τον μετέπειτα δυναμισμό του ΚΕΑ. Το πεδίο της Ε.Ε. δεν αποτελεί μόνον πηγή περιορισμών για τη δράση της αριστεράς. Συνιστά, επίσης, μια δομή πολιτικών ευκαιριών και «ανοίγει» νέα πεδία δράσης και παρέμβασης.

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε αξίζει να απομονωθούν και να συνοψιστούν παρακάτω τρία σημεία, με κίνδυνο να κουράσουμε τον επιμελή αναγνώστη.

1. Η Ε.Ε., λόγω της δομής και λειτουργίας της, και όχι λόγω της συνωμοσίας των ελίτ ή του κεφαλαίου, δημιουργεί ένα μείζον πρόβλημα συνοχής και αποτελεσματικότητας για όλες τις στρατηγικές επιλογές που έχουν κυριαρχήσει στην ιστορία της αριστεράς. Στο νέο πολυκεντρικό περιβάλλον, και η κλασική λενινιστική στρατηγική και ο δημοκρατικός δρόμος προς τον σοσιαλισμό, αλλά και αυτός της

άμεσης δράσης, έχουν αποσταθεροποιηθεί. Το ίδιο ισχύει και για το κλασικό ρεφορμιστικό σχέδιο σοσιαλδημοκρατικού τύπου. Η Ευρώπη περιορίζει το πεδίο, θεσμικό, πολιτικό και «κινηματικό», της αριστερής πολιτικής δράσης. Ως εκ τούτου, η παλαιά διάκριση ανάμεσα σε ρεφορμιστές και επαναστάτες έχει απολέσει την ισχύ και το στρατηγικό βάθος του παρελθόντος. Αναμφίβολα, η Ε.Ε ευνοεί την εκλογική δυναμική της ριζοσπαστικής αριστεράς, και μάλιστα σε βάρος του παλαιού ανταγωνιστή, της σοσιαλδημοκρατίας. Δυσχεραίνει όμως την ικανότητα της ριζοσπαστικής αριστεράς να προωθήσει τους πολιτικούς στόχους της, την υπονομεύει ως δύναμη κοινωνικού μετασχηματισμού.

2. Το κέντρο βάρους των ευρωπαϊκών επιλογών της *πλειοψηφίας* των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς (που σήμερα συμμετέχουν στο ΚΕΑ) προοδευτικά μετατοπίστηκε σε μία ενδιάμεση ζώνη ανάμεσα στον «ευρωπαϊσμό» των ευρωκομμουνιστών των δεκαετιών 1970 και 1980 και στον «αντιευρωπαϊσμό» του ιστορικού κομμουνισμού των δεκαετιών 1950 και 1960. Με κριτήριο τις προγραμματικές θέσεις και τα δημοσιευμένα κείμενα, η σημερινή «ευρωκριτική» αριστερά είναι σε γενικές γραμμές πιο φιλοευρωπαϊκή συγκριτικά με το παρελθόν. Με κριτήριο τον εκφερόμενο πολιτικό λόγο, τους υψηλούς τόνους, τη διάχυτη καχυποψία, είναι έντονα και σκληρά αντιπολιτευτική προς την Ε.Ε. Θεωρούμενη ως σύνολο, η «ευρωκριτική» αριστερά εμφανίζεται, στην παρούσα φάση, σε τέτοιο βαθμό *προσδεμένη* στην Ευρώπη ώστε να της είναι δύσκολο να υιοθετήσει μια πραγματική αντι-ευρωπαϊκή στρατηγική (ή μια στρατηγική «από-παγκοσμιοποίησης»). Συγχρόνως, η ίδια «ευρωκριτική» αριστερά, πάλι θεωρούμενη ως σύνολο, είναι σε τέτοιο βαθμό *καχύποπη* απέναντι στην Ε.Ε. ώστε να της είναι δύσκολο να προωθήσει μια επεξεργασμένη στρατηγική μεταρρύθμισης του κοινοτικού συστήματος και των πολιτικών του. Ο ισχυρός μεταρρυθμισμός που χαρακτηρίζει την ευρωπαϊκή πολιτική της είναι, μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, μη συνεκτικός.

3. Με αφετηρία τη δεκαετία του 1970, η διαρκώς ανανεούμενη ένταση ανάμεσα σε μια πιο «φιλική» και μια πιο «εχθρική» στάση (τα κόμματα σκληρού ευρωσκεπτικισμού) διχάζει τον ριζοσπαστικό χώρο και περιορίζει την ισχύ του στο ευρωπαϊκό πεδίο. Η σύγχρονη ριζοσπαστική αριστερά διχάζεται ανάμεσα στην επιλογή του «ισχυρού μεταρρυθμισμού» (που υιοθετείται από την «ευρωκριτική» πλειοψηφία των κομμάτων του χώρου) και την αντιευρωπαϊκή επιλογή (που με

πολλές αποχρώσεις και αποκλίσεις υιοθετείται από μια μειοψηφική αλλά αριθμητικά αξιοσημείωτη ομάδα κομμάτων και οργανώσεων). Η πρώτη, η ευρωκριτική στρατηγική του «ισχυρού μεταρρυθμισμού», συνεπάγεται ένα μακράς πνοής μεταρρυθμιστικό σχέδιο χωρίς πρακτική δυνατότητα μετασχηματισμού της Ευρώπης στο ορατό μέλλον. Οι «ευρωκριτικοί» δυσκολεύονται να πείσουν για την ικανότητά τους να προωθήσουν βαθιές αλλαγές, με αποτέλεσμα οι ανταγωνιστές τους να αμφισβητούν την αριστερή ταυτότητά τους (όταν δεν τους εξομοιώνουν με τον «σοσιαλ-φιλελευθερισμό»). Η δεύτερη στρατηγική, η αντιευρωπαϊκή, προϋποθέτει επιστροφή στην εθνική κυριαρχία με ορατό τον κίνδυνο περιορισμού της αριστεράς στον ρόλο μιας μόνιμης μειοψηφίας αποκομμένης από τα «μοντέρνα» κοινωνικά στρώματα και χωρίς ικανότητα επηρεασμού των διεθνών εξελίξεων. Οι «αντιευρωπαϊστές» δυσκολεύονται να πείσουν για τη δυνατότητα υλοποίησης της πολιτικής «ρήξης» που προτείνουν (και η οποία ποικίλλει από τη «σοσιαλδημοκρατία σε μία χώρα» μέχρι τον «σοσιαλισμό σε μία χώρα»). Οι ανταγωνιστές τους τους ταυτίζουν με την «εθνική οπισθοδρόμηση», τον «αριστερισμό» ή τον «δογματισμό». Στην πραγματικότητα, η δομή πολιτικών ευκαιριών, το περιθώριο δράσης, έχει περιοριστεί σημαντικά και για τις δύο στρατηγικές επιλογές. Η Ε.Ε. δημιουργεί ένα εξαιρετικά δυσεπίλυτο πρόβλημα συλλογικής δράσης, αλλά και ταυτότητας, σε όσους θα ήθελαν, έσωθεν, να αλλάξουν την Ευρώπη. Και, επίσης, ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα αποτελεσματικότητας σε όσους θα ήθελαν να ακολουθήσουν μια εθνική go-it-alone ριζοσπαστική στρατηγική. Πρόκειται για ένα «κακό» στρατηγικό δίλημμα χωρίς προφανή «καλή» λύση.

4. Το τέλος της κομμουνιστικής πρωτοκαθεδρίας ενίσχυσε την προγραμματική ευελιξία και ικανότητα προσαρμογής του νέου ριζοσπαστικού χώρου, μείωσε όμως την ικανότητα στρατηγικής δράσης μακράς πνοής. Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε παλαιούς και νέους κομματικούς σχηματισμούς, ανάμεσα σε δυνάμεις «κομματοκεντρικές» και «κινηματικές», ανάμεσα σε δυνάμεις μαρξιστικές και μη, ανάμεσα σε μεταρρυθμιστικές και επαναστατικές, ανάμεσα σε «κοινοβουλευτικές» και «σεχταριστικές» και, βέβαια, ανάμεσα σε ευρωπαϊκές και αντι-ευρωπαϊκές, περιορίζουν την ικανότητα της ριζοσπαστικής αριστεράς να διατυπώσει σύνθετες στρατηγικές απαντήσεις σε σύνθετα προβλήματα, όπως αυτό της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η απουσία συνοχής και στρατηγικού βάθους ευνοεί την κυριαρχία μιας κουλτούρας διαμαρτυρίας, ανίκανης να σφυρηλατήσει πολιτικές ηγεμονίες. Η

ευρωπαϊκή ενοποίηση γίνεται το θεματικό πεδίο όπου εκφράζεται η «ανησυχητική ένταση» ανάμεσα στην κρίση των στρατηγικών βεβαιοτήτων του παρελθόντος και στις αντιφάσεις και τα όρια των στρατηγικών αναζητήσεων του παρόντος.

Γεράσιμος Μοσχονάς (ger.moschonas@gmail.com)

Αναπληρωτής Καθηγητής Συγκριτικής Πολιτικής

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο
Πανεπιστήμιο

Βιβλιογραφία

Arnove A. (2000) "The Fall of Stalinism: Ten Years On" , *International Socialist Review*, Issue 10, Winter 2000 in
<http://www.isreview.org/issues/10/TheFallOfStalinism.shtml>[πρόσβαση: 23/01/2012]

Bale T. και Dunphy R. (2012), "De parias à participants" in De Waele J.M και Seiler D.-L., *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, Paris: Economica, σελ. 32-49.

Bardi L. et al, (2010), *How to create a Transnational Party System*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs.

Bell, D. (1996), "Western communist parties and the European Union" in Gaffney John (επιμ.), *Political Parties and the European Union*, London και New York: Routledge, σελ. 220-234.

Borioni P, Di Giacomo M. και Soare S. (2012), "Le Parti de la Refondation Communiste: traditions et défis" in De Waele J.M και Seiler D.-L., *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, Paris: Economica, σελ. 177-197.

Caramani D. (2010), *The Europeanisation of Electoral Politics: An Analysis of Converging Voting Distributions in 30 European Party Systems, 1970–2008*, National Centre of Competence in Research (NCCR), Working Paper No. 42.

Dunphy R. (2004), *Contesting Capitalism? Left parties and European Integration*, Manchester: Manchester University Press.

Klein D. (2010), *The Second Great Transformation and the Left*, Strategy Paper, February 2010, Brussels: Rosa Luxemburg Foundation.

De Waele J.M. και Vieira M. (2012), "La famille de la gauche anticapitaliste en Europe", in De Waele J.M και Seiler D.-L., *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*, Paris: Economica, σελ. 50-85

Hanley D. (2008), *Beyond the Nation State, Parties in the Era of European Integration* Hampshire και New York: Palgrave Macmillan.

Heine S.(2009), *Une gauche contre l'Europe ?* Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles

Hobsbawm E. (2009), "Une réponse à la propagande libérale" (συνέντευξη), *Libération*, 23 mai, <http://www.liberation.fr/politiques/0101568935-une-reponse-a-la-propagande-liberale>[πρόσβαση: 23/01/2012]

Jabko N. (2009), *L'Europe par le marché, Histoire d'une stratégie improbable*, Paris: Presses de Sciences Po.

Kouvelakis E. (2001), "Crises du marxisme, transformation du capitalisme", in Bidet J. και Kouvelakis E., *Dictionnaire Marx contemporain*, Paris: PUF, σελ. 41-56.

Lazar M. (1992), *Maisons rouges*, Paris: Aubier.

March L (2008), *Contemporary Far Left Parties in Europe, From Marxism to the Mainstream?* International Policy Analysis, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.

Moschonas G. (2011a), "The European Union and the dilemmas of the radical Left: Some preliminary thoughts", *Transform!*, 09/2011, σελ. 8-23.

Moschonas G. (2011b), "Historical decline or change of scale? The electoral dynamics of European Social-democratic parties 1950-2009", in Cronin J, Ross G, Shoch J,(επιμ.), *What's left of the left*, Durham, N.C: Duke University Press, σελ. 50-85.

Moschonas G. (2009), "Reformism in a 'Conservative' System: The European Union and Social democratic Identity" in Callaghan J. Fishman N., Jackson B. και McIvor M., *In Search of Social Democracy : Responses to Crisis and Modernisation*, Manchester: Manchester University Press, σελ. 168-192.

Μοσχονάς Σ. (2005), *Ιδεολογία και Γλώσσα*, Αθήνα: Πατάκης.

Pereira I. (2010), *Les grammaires de la contestation*, Paris: Les Empêcheurs de penser en rond/La Découverte.

Raynaud P. (2006), *L'extrême gauche plurielle*, Paris: CEVIPOF/Autrement.

Τσούκαλης Λ. (2004), *Ποια Ευρώπη;*, Αθήνα: Ποταμός.

-
- ⁱ Μια μη ακαδημαϊκή εκδοχή αυτού του κειμένου δημοσιεύθηκε στο πολιτικό περιοδικό Transform! (Moschonas, 2011a). Η ανα χείρας εκδοχή είναι ευρύτατα επανεπεξεργασμένη και αναθεωρημένη.
- ⁱⁱ Παρά την προσπάθεια αποκατάστασης και επανομηματοδότησης της «κομμουνιστικής ιδέας», στην οποία επιδίδονται σημαντικές προσωπικότητες της «φιλοσοφικής αριστεράς» (βλ. Raynaud., 2006, σελ. 111-171).
- ⁱⁱⁱ Από το 1969 αντιπροσωπεία 7 ιταλών κομμουνιστών βουλευτών συμμετέχει για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η αντιπροσωπεία αυτή θα ενισχυθεί το 1973, με την άφιξη στο Στρασβούργο 4 γάλλων κομμουνιστών βουλευτών.
- ^{iv} Στις αρχές του 1963 το ιταλικό κόμμα εγκαταλείπει τη θέση για διάλυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και προωθεί την θέση της «δημοκρατικής αναθεώρησης» της Συνθήκης της Ρώμης. Στο 15ο Συνέδριο (Μάρτιος 1979), και εν όψει των πρώτων ευρωεκλογών, διατυπώνει με προωθημένο τρόπο τη στρατηγική της μετεξέλιξης της Ευρώπης σε υπερεθνική κατεύθυνση (Dunphy, 2004, σελ. 74, 79· Borioni, Di Giacomo και Soare, 2012, σελ. 192).
- ^v Το ίδιο ισχύει με τις αναλύσεις που, γενικότερα, αποδίδουν σοσιαλδημοκρατικά χαρακτηριστικά στην πολιτική των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς (March, 2008, σελ. 9· Heine 2009) ή τείνουν να θεωρήσουν τα κόμματα αυτά ως κόμματα "όπως τα άλλα κόμματα" (Bale και Dunphy, 2012, σελ. 48). Οι αναλύσεις αυτές αποδίδουν μεγάλη έμφαση στους προγραμματικούς στόχους αλλά υποτιμούν τις εσωτερικές διαιρέσεις, την κουλτούρα διαμαρτυρίας, την "αντικαπιταλιστική" ρητορική, την ίδια την «ψυχή» τμημάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η σοσιαλδημοκρατική λογική είναι μια σύνολη πολιτική λογική, όχι απλώς η κεϋνσιανή προσέγγιση της οικονομίας.
- ^{vi} Τα βασικά μοτίβα της ευρωκριτικής στάσης της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς συνήθως δεν είναι εθνοκεντρικά, όπως εσφαλμένα υποστηρίζει ο David Bell (1996, 232). Δεν συγκλίνουν, συνεπώς, με τον ευρωσκεπτικισμό των κομμάτων της ριζοσπαστικής ή λαϊκιστικής δεξιάς.
- ^{vii} Πολλοί σύνεδροι, ιδιαίτερα από κόμματα του ευρωπαϊκού Νότου, χαρακτήρισαν την πολιτική της ηγεσίας του ΚΕΑ «σοσιαλδημοκρατική» (συνεντεύξεις του συγγραφέα με μέλη εθνικών αντιπροσωπειών, Παρίσι, 5-7 Δεκεμβρίου 2010).

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Οι 21 όροι του Λένιν

1. Όλη η προπαγάνδα και η αναταραχή, πρέπει να φέρουν έναν πραγματικά κομμουνιστικό χαρακτήρα και σύμφωνα με το πρόγραμμα και τις αποφάσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Όλα τα όργανα Τύπου του κόμματος, πρέπει να διοικούνται από έμπιστους κομμουνιστές, οι οποίοι να έχουν αποδείξει την αφοσίωσή τους στον αγώνα του προλεταριάτου. Η δικτατορία του προλεταριάτου δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απλά ως ένας συνηθισμένος τύπος ρεύματος. Γι' αυτό, η προπαγάνδα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε η αναγκαιότητά του να είναι κατανοητή σε κάθε απλό εργάτη, κάθε εργάτρια, κάθε στρατιώτη και αγρότη, μέσα από τα γεγονότα της καθημερινής ζωής τους, η οποία πρέπει να παρατηρείται συστηματικά διά του Τύπου μας και να χρησιμοποιείται κάθε μέρα. Τα περιοδικά και άλλα έντυπα και όλα τα εκδοτικά ιδρύματα του κόμματος, πρέπει να εξαρτώνται από την ηγεσία του κόμματος, ανεξάρτητα από το αν, σε κάθε δεδομένη στιγμή, το κόμμα στο σύνολό του είναι νόμιμο ή παράνομο. Οι εκδοτικοί οίκοι, δεν πρέπει να επιτρέπεται να καταχρώνται την ανεξαρτησία τους και να ασκούν πολιτικές, που δεν αντιστοιχούν πλήρως με τις πολιτικές του κόμματος. Στις στήλες του Τύπου, σε δημόσιες συναντήσεις, στα συνδικάτα, στους συνεταιρισμούς -όπου τα μέλη της Κομμουνιστικής Διεθνούς μπορεί να γίνει αποδεκτά-, είναι απαραίτητο να στιγματίζονται, όχι μόνο η αστική τάξη, αλλά επίσης και οι βοηθοί της, οι μεταρρυθμιστές κάθε απόχρωσης, συστηματικά και αδυσώπητα.

2. Κάθε οργάνωση που επιθυμεί να ενταχθεί στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει τακτικά και μεθοδικά να απομακρύνει τους μεταρρυθμιστές και τους κεντρώους από κάθε υπεύθυνη θέση μέσα στο εργατικό κίνημα (κομματικές οργανώσεις, συντακτικά συμβούλια, συνδικάτα, κοινοβουλευτικές παρατάξεις, συνεταιρισμούς, τοπική αυτοδιοίκηση) και να τους αντικαθιστά με δοκιμασμένους κομμουνιστές, χωρίς να ανησυχούν υπερβολικά για το γεγονός ότι, ιδιαίτερα στην αρχή, απλοί εργαζόμενοι από τις μάζες θα αντικαταστήσουν «έμπειρους» καιροσκόπους.

3. Σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, η ταξική πάλη μπαίνει στη φάση του εμφυλίου πολέμου. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι κομμουνιστές δεν μπορούν να έχουν καμμία εμπιστοσύνη στην αστική νομιμότητα. Έχουν την

υποχρέωση της δημιουργίας μιας παράλληλης παράνομης οργάνωσης, η οποία, κατά την κρίσιμη στιγμή, μπορεί να βοηθήσει το κόμμα να κάνει το καθήκον του για την επανάσταση. Σε κάθε χώρα, όπου σε μια κατάσταση πολιορκίας ή έκτακτης ανάγκης, η νομοθεσία στερεί από τους κομμουνιστές, την ευκαιρία να κάνουν τη δουλειά τους νόμιμα, είναι απολύτως απαραίτητο να συνδυάζεται νόμιμη και παράνομη δραστηριότητα.

4. Το καθήκον της διάδοσης των κομμουνιστικών ιδεών, περιλαμβάνει την ειδική υποχρέωση της δυναμικής και συστηματικής προπαγάνδας στον στρατό. Σε περίπτωση που αυτή η αναταραχή, διακόπτεται από νόμους έκτακτης ανάγκης, θα πρέπει να συνεχίζεται παράνομα. Η άρνηση ανάληψης αυτής της εργασίας, θα ισοδυναμούσε με προδοσία του επαναστατικού καθήκοντος και θα ήταν ασυμβίβαστη με την ιδιότητα μέλους της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

5. Η συστηματική και μεθοδική αναταραχή, είναι απαραίτητη στην ύπαιθρο. Η εργατική τάξη δεν θα είναι σε θέση να κερδίσει, αν δεν έχει την υποστήριξη του αγροτικού προλεταριάτου και τουλάχιστον ένα μέρος των φτωχότερων αγροτών, και αν δεν εξασφαλιστεί η ουδετερότητα, τουλάχιστον ενός μέρους από τον υπόλοιπο πληθυσμό της υπαίθρου, για την εφαρμογή των πολιτικών της. Το κομμουνιστικό έργο στην ύπαιθρο, αποκτά τεράστια σημασία αυτή τη στιγμή. Πρέπει να διεξάγεται κυρίως με τη βοήθεια των επαναστατών κομμουνιστών εργαζομένων της πόλης και της υπαίθρου, που έχουν διασυνδέσεις με την ύπαιθρο. Η παραμέληση του έργου αυτού, ή η ανάθεσή του σε αναξιόπιστα, ημιρυθμιστικά χέρια, ισοδυναμεί με απάρνηση της προλεταριακής επανάστασης.

6. Κάθε κόμμα που επιθυμεί να ενταχθεί στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχει την υποχρέωση να αφαιρέσει ανοικτά το προσωπείο, όχι μόνο του σοσιαλπατριωτισμού, αλλά και την ανειλικρίνεια και την υποκρισία του σοσιαλειρηνισμού, για να δείξει στους εργαζόμενους συστηματικά ότι, χωρίς την επαναστατική ανατροπή του Καπιταλισμού, κανένα διεθνές δικαστήριο διαιτησίας, καμμία συμφωνία για τον περιορισμό των εξοπλισμών, καμμία «δημοκρατική» αναδιοργάνωση της Κοινωνίας των Εθνών, δεν θα είναι σε θέση να αποτρέψει νέους ιμπεριαλιστικούς πολέμους.

7. Τα κόμματα που επιθυμούν να ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχουν την υποχρέωση να αναγνωρίζουν την ανάγκη μιας πλήρους ρήξης με τον μεταρρυθμισμό και την «κεντρώα» πολιτική και να προπαγανδίσουν αυτή τη ρήξη μεταξύ των μελών τους, όσο περισσότερο γίνεται. Η συνεπής κομμουνιστική πολιτική είναι αδύνατη χωρίς αυτό. Η Κομμουνιστική Διεθνή, ανεπιφύλακτα και κατηγορηματικά απαιτεί τη διενέργεια αυτής της ρήξης, στο συντομότερο δυνατόν χρονικό διάστημα. Η Κομμουνιστική Διεθνή δεν μπορεί να ανεχθεί μια κατάσταση όπου περιβόητοι καιροσκόποι, όπως οι Τουράτι, Μοντιλιάνι, Κάουτσκι, Χίλφερντιγκ, Χίλκουιτ, Λονγκέ, ΜακΝτόναλντ και άλλους, να έχουν το δικαίωμα να εμφανίζονται ως μέλη της Τρίτης Διεθνούς και ν' αντιπροσωπεύονται σ' αυτήν. Αυτό θα μπορούσε μόνο να οδηγήσει σε ένα ναυάγιο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, πολύ παρόμοιο με το ναυάγιο της Δεύτερης Διεθνούς.

8. Μια ιδιαίτερα σημαντική και σαφής στάση, όσον αφορά το ζήτημα των αποικιών και των καταπιεσμένων εθνών, είναι απαραίτητη από την πλευρά των κομμουνιστικών κομμάτων των χωρών, των οποίων οι αστικές τάξεις έχουν στην

κατοχή τους αποικίες και καταπιέζουν άλλα έθνη. Κάθε κόμμα που επιθυμεί να ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχει υποχρέωση να εκθέτει τα τεχνάσματα και τις υπεκφυγές των ιμπεριαλιστών «του» στις αποικίες, να υποστηρίζει κάθε απελευθερωτικό κίνημα στις αποικίες, όχι με λόγια, αλλά με έργα, να ζητάει την απέλαση των ιμπεριαλιστών «του» από αυτές τις αποικίες, να καλλιεργεί στις καρδιές των εργαζομένων της χώρας του μια πραγματικά αδελφική στάση για τους εργαζόμενους των αποικιών και των καταπιεσμένων εθνών, καθώς και να διενεργεί συστηματική προπαγάνδα μεταξύ των στρατευμάτων της χώρας του, εναντίον κάθε καταπίεσης των αποικιακών λαών.

9. Κάθε κόμμα που επιθυμεί να ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει, συστηματικά και επίμονα, να αναπτύσσει κομμουνιστική δραστηριότητα στο εσωτερικό των συνδικάτων και στις εργατικές επιτροπές, στους συνεταιρισμούς καταναλωτών και σε άλλες μαζικές οργανώσεις εργαζομένων. Μέσα σε αυτές τις οργανώσεις, οι κομμουνιστικοί πυρήνες πρέπει να οργανωθούν με επίμονη και ακούραστη εργασία για κερδίσουν τα συνδικάτα, κ.λπ., προς όφελος του Κομμουνισμού. Στην καθημερινή εργασία τους, οι πυρήνες έχουν την υποχρέωση να αποκαλύπτουν παντού την προδοσία των σοσιαλπατριωτών και την αστάθεια του «κέντρου». Οι κομμουνιστικοί πυρήνες πρέπει να είναι πλήρως εξαρτώμενοι από το κόμμα στο σύνολό του.

10. Κάθε κόμμα που ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή, υποχρεούται να διεξάγει έναν ανένδοτο αγώνα ενάντια στην «Διεθνή» του Άμστερνταμ, των κίτρινων συνδικάτων. Θα πρέπει να ασκούν την πιο έντονη προπαγάνδα μεταξύ των συνδικαλιστών για την αναγκαιότητα της ρήξης με την κίτρινη «Διεθνή» του Άμστερνταμ. Πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να υποστηρίξουμε την προσχώρηση της Διεθνούς Ένωσης Ερυθρών Συνδικάτων στην Κομμουνιστική Διεθνή, επί του παρόντος στη διαδικασία του σχηματισμού, με όλα τα διαθέσιμα μέσα.

11. Τα κόμματα που επιθυμούν να ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχουν την υποχρέωση να επανεξετάσουν τη σύνθεση του προσωπικού των κοινοβουλευτικών παρατάξεων τους, να απομακρύνουν όλα τα αναξιόπιστα στοιχεία από αυτά και να υποτάξουν αυτές τις παρατάξεις στην ηγεσία του κόμματος, όχι μόνο στα λόγια αλλά και με πράξεις, καλώντας ατομικά κάθε κομμουνιστικό μέλος του κοινοβουλίου να υποτάξει το σύνολο της δραστηριότητάς του στα συμφέροντα της πραγματικά επαναστατικής προπαγάνδας και αναταραχής.

12. Τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει να οργανώνονται με βάση την αρχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Στη σημερινή εποχή του οξύτατου εμφυλίου πολέμου, το κομμουνιστικό κόμμα θα είναι σε θέση να εκπληρώσει το καθήκον του, μόνο αν έχει οργανωθεί με έναν όσο το δυνατόν πιο συγκεντρωτικό τρόπο, αν επικρατεί σιδερένια πειθαρχία μέσα σε αυτό και αν ο κεντρικός πυρήνας του έχει την ευρεία αποδοχή των μελών του κόμματος, έχει δύναμη και κύρος και είναι εξοπλισμένος με διευρυμένες εξουσίες.

13. Τα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών, στις οποίες οι κομμουνιστές μπορούν να επιτελέσουν το έργο τους νόμιμα, πρέπει από καιρό σε καιρό να αναλαμβάνουν εκκαθαρίσεις (επανεγγραφή) των μελών των οργανώσεων του κόμματός τους,

προκειμένου να απαλλαγούν από κάθε μικροαστικό στοιχείο που έχει παρεισφρήσει μέσα σε αυτό.

14. Κάθε κόμμα που επιθυμεί να ενταχθεί στην Κομμουνιστική Διεθνή, έχει την υποχρέωση να δίνει, άνευ όρων, υποστήριξη σε όλες τις σοβιετικές δημοκρατίες στην πάλη τους ενάντια στις δυνάμεις της αντεπανάστασης. Τα κομμουνιστικά κόμματα πρέπει να κάνουν σαφή προπαγάνδα για να αποτρέπεται η μεταφορά πολεμικού υλικού για τους εχθρούς των σοβιετικών δημοκρατιών. Θα πρέπει επίσης να πραγματοποιούν νόμιμη ή παράνομη προπαγάνδα, κ.λπ., με όλα τα μέσα που υπάρχουν στη διάθεσή τους, μεταξύ των στρατευμάτων που στέλνονται να καταπνίξουν τις δημοκρατίες των εργαζομένων.

15. Τα κόμματα που έχουν διατηρήσει ακόμα τα παλαιά σοσιαλδημοκρατικά προγράμματά τους, έχουν την υποχρέωση να αλλάξουν αυτά τα προγράμματα όσο το δυνατόν γρηγορότερα και να θέσουν σε εφαρμογή ένα νέο κομμουνιστικό πρόγραμμα, που να αντιστοιχεί στις ιδιαίτερες συνθήκες της χώρας και να είναι σύμφωνο με τις αποφάσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Κατά κανόνα, το πρόγραμμα του κάθε κόμματος που ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει να επικυρωθεί από ένα τακτικό συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς ή από την Εκτελεστική Επιτροπή. Σε περίπτωση που η Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς απορρίψει το πρόγραμμα ενός κόμματος, το εν λόγω κόμμα έχει το δικαίωμα προσφυγής στο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

16. Όλες οι αποφάσεις του συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς και οι αποφάσεις της Εκτελεστικής Επιτροπής της, είναι δεσμευτικές για όλα τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή. Η Κομμουνιστική Διεθνή, που ενεργεί υπό συνθήκες του πιο οξέως εμφυλίου πολέμου, πρέπει να οικοδομηθεί με έναν πολύ πιο συγκεντρωτικό τρόπο από ό,τι συνέβαινε με τη Δεύτερη Διεθνή. Κατά την πορεία, η Κομμουνιστική Διεθνή και η Εκτελεστική Επιτροπή της, θα πρέπει, φυσικά, στο σύνολο της δραστηριότητάς της, να λαμβάνει υπ' όψιν τις διαφορετικές συνθήκες υπό τις οποίες τα επιμέρους κόμματα θα πρέπει να πολεμούν και να εργάζονται, και γενικά να λαμβάνει δεσμευτικές αποφάσεις, μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι αποφάσεις αυτές είναι δυνατές.

17. Σύμφωνα με τα παραπάνω και στο πλαίσιο αυτό, όλα τα κόμματα που επιθυμούν να ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει να αλλάξουν τα ονόματά τους. Κάθε κόμμα που επιθυμεί να ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει να φέρει το όνομα «Κομμουνιστικό Κόμμα» της τάδε ή της δείνα χώρας (το τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς). Το ζήτημα του ονόματος δεν είναι τυπικό, αλλά ένα άκρως πολιτικό ζήτημα μεγάλης σημασίας. Η Κομμουνιστική Διεθνή έχει κηρύξει τον πόλεμο σε ολόκληρο τον αστικό κόσμο και σε όλα τα κίτρινα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Η διαφορά μεταξύ των κομμουνιστικών κομμάτων και των παλαιών επίσημων «σοσιαλδημοκρατικών» ή «σοσιαλιστικών» κομμάτων, που έχουν προδώσει το λάβαρο της εργατικής τάξης, πρέπει να είναι σαφής σε κάθε απλό εργαζόμενο.

18. Όλα τα κύρια όργανα του Τύπου των κομμάτων σε κάθε χώρα, έχουν την υποχρέωση της δημοσίευσης όλων τα σημαντικών επίσημων εγγράφων της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

19. Όλα τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, ή έχουν υποβάλει αίτηση για ένταξη, έχουν την υποχρέωση να συγκαλέσουν ένα έκτακτο συνέδριο, το συντομότερο δυνατόν, και σε κάθε περίπτωση όχι αργότερο από τέσσερις μήνες μετά το Δεύτερο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, προκειμένου να ελέγξουν όλους αυτούς τους όρους ένταξης. Στο πλαίσιο αυτό, οι κεντρικές επιτροπές των κομμάτων, πρέπει να φροντίζουν, έτσι ώστε οι αποφάσεις του Δευτέρου Συνεδρίου να γίνονται γνωστές σε όλες τις τοπικές οργανώσεις τους.

20. Τα κόμματα που τώρα επιθυμούν να εισέλθουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, αλλά δεν έχουν ακόμη αλλάξει ριζικά την προηγούμενη τακτική τους, πρέπει πριν από την ένταξή τους στην Κομμουνιστική Διεθνή, να εξασφαλίσουν ότι, όχι λιγότερο από τα δύο τρίτα της κεντρικής επιτροπής και του συνόλου των σημαντικότερων κεντρικών θεσμικών οργάνων, αποτελείται από συντρόφους, που ακόμη και πριν από το Δεύτερο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, τάχθηκαν σαφώς και δημοσίως, υπέρ της εισόδου του κόμματος στην Κομμουνιστική Διεθνή. Εξαιρέσεις μπορεί να επιτρέπονται με τη σύμφωνη γνώμη της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Η Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς, έχει επίσης το δικαίωμα να κάνει εξαιρέσεις σε σχέση με τους εκπροσώπους της τάσης του κέντρου που αναφέρεται στην παράγραφο 7.

21. Τα μέλη του κόμματος, που ουσιαστικά απορρίπτουν τους όρους και τις θέσεις που προβλέπονται από την Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει να αποβάλλονται από το κόμμα. Το ίδιο ισχύει και για τους εκπροσώπους των έκτακτων συνεδρίων.